

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра міжнародного туризму і готельного бізнесу

ЛЬОТКОВСЬКА ВІКТОРІЯ ЄВГЕНІЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**Стан та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в
Тернопільській області**

Спеціальність 242 Туризм

Освітньо-професійна програма

Міжнародний туризм

Освітній ступінь магістр

**Виконала студентка
групи Тм-21**

Льотковська В.В.

Науковий керівник:

**канд. екон. наук,
доцент Гугул О.Я.**

ТЕРНОПІЛЬ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ...	6
1.1. Сутність та основні характеристики сільського зеленого туризму	6
1.2. Моделі та типи сільського зеленого туризму в Україні та світі	10
1.3. Роль сільського зеленого туризму в економічному розвитку регіонів .	18
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СТАНУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ	24
2.1. Особливості природно-ресурсного потенціалу Тернопільської області для розвитку сільського туризму	24
2.2. Оцінка діяльності підприємств та туроператорів у сфері сільського зеленого туризму в Тернопільській області	28
2.3. Проблеми та бар'єри для розвитку сільського зеленого туризму в регіоні	35
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ	40
3.1. Стратегії збереження та популяризації культурної спадщини в контексті сільського зеленого туризму	40
3.2. Залучення місцевих громад до розвитку сільського зеленого туризму	46
3.3. Сприяння залученню інвестицій та підтримка підприємців у сфері сільського зеленого туризму	50
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	71

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток сільського зеленого туризму в Україні відіграє дедалі важливішу роль у розширенні економічного потенціалу сільських територій та забезпеченні їх сталого розвитку. Одним із ключових факторів, що визначає успішність цієї діяльності, є стан інфраструктури сільських регіонів. Інфраструктурна забезпеченість охоплює не лише транспортну мережу та комунальні послуги, але й інформаційні технології, туристичні об'єкти, благоустрій населених пунктів, які разом формують загальну привабливість регіону для відпочивальників.

В Україні, зокрема в Тернопільській області, цей вид туризму сприяє активізації розвитку сільських територій, створенню нових робочих місць, збереженню природної та культурної спадщини, а також залученню інвестицій. У контексті децентралізації та необхідності диверсифікації економічної бази сільських громад, розвиток зеленого туризму є важливим елементом сталого розвитку регіону.

Проте, у багатьох сільських районах України інфраструктура залишається недостатньо розвиненою, що стримує активний розвиток зеленого туризму. Забезпечення базових комунальних зручностей, таких як якісне водопостачання, водовідведення, електро- та газопостачання, є критично важливим для створення комфортних умов для туристів. Відсутність цих складових не лише знижує конкурентоспроможність агросадиб, але й обмежує можливості для зростання туристичного потоку. Це, своєю чергою, впливає на економічну стабільність сільських громад та ускладнює боротьбу з безробіттям.

Попри високий потенціал, сільський зелений туризм стикається з рядом викликів, серед яких недостатня інфраструктура, брак кваліфікованих кадрів, обмежений маркетинг послуг та відсутність систематичної державної підтримки. Тому дослідження стану та перспектив розвитку цього напрямку є важливим як для науки, так і для практики.

Метою дослідження є визначення сучасного стану сільського зеленого туризму в Тернопільській області, виявлення основних проблем та розробка практичних рекомендацій щодо його подальшого розвитку.

Для досягнення мети дослідження необхідно вирішити такі завдання:

- дослідити сутність та основні характеристики сільського зеленого туризму;
- розглянути моделі та типи сільського зеленого туризму в Україні та світі;
- визначити роль сільського зеленого туризму в економічному розвитку регіонів;
- розглянути особливості природно-ресурсного потенціалу Тернопільської області для розвитку сільського туризму;
- оцінити діяльність підприємств та туроператорів у сфері сільського зеленого туризму в Тернопільській області;
- визначити проблеми та бар'єри для розвитку сільського зеленого туризму в регіоні;
- проаналізувати стратегії збереження та популяризації культурної спадщини в контексті сільського зеленого туризму;
- оцінити можливість залучення місцевих громад до розвитку сільського зеленого туризму;
- розглянути сприяння залученню інвестицій та підтримка підприємців у сфері сільського зеленого туризму.

Об'єктом дослідження є сільський зелений туризм як складова частина туристичної галузі Тернопільської області.

Предметом дослідження є сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Тернопільській області.

Інформаційна та джерельна база дослідження. Інформаційно-нормативною базою дослідження стали закони України, укази Президента України, нормативні документи Кабінету Міністрів України, офіційні

матеріали Державної служби статистики України, офіційні матеріали та публікації міжнародних організацій, а також наукові публікації вітчизняних і зарубіжних науковців. Для написання цього дослідження використовувалися матеріали з сайту Тернопільської обласної державної адміністрації, літературні джерела, статистичні дані та власні напрацювання.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові методи аналізу та синтезу, економіко-статистичний аналіз для оцінки основних показників туристичної галузі, порівняльний аналіз для виявлення особливостей регіонального розвитку, а також графічний метод для наочного представлення результатів дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні ключових напрямів вдосконалення організації сільського зеленого туризму на регіональному рівні та розробці пропозицій щодо інтеграції цього виду діяльності у стратегії розвитку сільських територій Тернопільської області.

Практична значущість результатів дослідження полягає у формулюванні рекомендацій, що можуть бути використані органами місцевого самоврядування, підприємцями та громадськими організаціями для популяризації сільського зеленого туризму.

Структура дослідження. Основний текст роботи складається з сторінок, містить таблиць та рисунків. Список використаних джерел включає найменування. Робота містить додатків, представлених на сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Сутність та основні характеристики сільського зеленого туризму

Розвиток сільських територій стикається зі значними труднощами, особливо у порівнянні з міськими районами, які мають кращу інфраструктуру та ширший доступ до ресурсів. Як свідчать наукові дослідження вітчизняних і закордонних вчених, рівень інфраструктурного забезпечення є одним із визначальних чинників, що впливають на соціально-економічний розвиток сільської місцевості. Неналежний стан інфраструктури залишається однією з головних проблем сільських регіонів України, обмежуючи їхній потенціал у сфері економіки та соціального розвитку.

Попри існування та розвиток феномена сільського зеленого туризму, на сьогодні немає єдиного підходу до визначення його сутності ані в Україні, ані в інших країнах Європи. Це зумовлено, передусім, різноманітністю підходів до туризму як виду підприємницької діяльності в сільській місцевості, що варіюється не лише між різними країнами, а й у межах окремих регіонів однієї держави.

Згідно з українським законодавством, зокрема Законом України «Про туризм» [34] від 15 вересня 1995 року із змінами та доповненнями, в статті 4 «Організаційні форми та види туризму» зазначено, що залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі, їхніх цілей, а також об'єктів, які відвідуються, чи інших характеристик, існують різні види туризму, серед яких: дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, для осіб з інвалідністю, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, екологічний (зелений), сільський, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний, самодіяльний тощо [34].

На сьогодні ж у туристично-рекреаційній сфері все частіше використовують термін «сільський зелений туризм», хоча не існує єдиної думки щодо його точного тлумачення. Відсутність чіткої дефініції призводить до широкого використання різноманітних термінів, таких як сільський туризм, зелений туризм, екологічний туризм, природний туризм, агротуризм та інші (рис. 1.1).

Стійкий (сталий) туризм (sustainable tourism)	сучасна концепція розвитку туризму, що ґрунтується на принципах концепції стійкого розвитку. Це туризм, що задовольняє всі наявні потреби, але при цьому розвивається таким чином, щоб забезпечити аналогічними можливостями майбутні покоління
Сільський туризм (rural tourism)	відпочинковий вид туризму, зосереджений на сільських територіях, який передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів з провідниками та екскурсоводами
Агротуризм (agritourism)	відпочинковий вид туризму, зосереджений на сільських територіях, який передбачає використання сільського (фермерського) господарства з метою рекреації, освіти чи активного залучення до традиційних форм господарювання
Фермерський туризм (farm tourism)	складова частина агротуризму, пов'язана із прийомом туристів безпосередньо у помешканнях фермерського господарства, часто з мінімальними вимогами щодо зручностей (особливо щодо умов проживання)
Екологічний туризм, екотуризм (Ecological tourism)	пізнавальний і відпочинковий вид туризму, зосереджений на природних (малозмінених людиною) територіях, який передбачає заняття різними формами активної рекреації у природних ландшафтах без заподіяння шкоди навколишньому середовищу.

Рис. 1.1. Тракткування ключових понять сільського зеленого туризму

Джерело: складено автором на основі [36]

Згідно з Проектом Закону України «Про сільський та сільський зелений туризм» від 04 березня 2021 року №5206, розрізняють такі поняття [35]:

- Сільський туризм — вид туризму, який передбачає тимчасове перебування туристів у сільській місцевості, зокрема в селі;

- Сільський зелений туризм — підвид сільського туризму, що включає відпочинок туристів у житловому будинку сільського господаря, окремому (гостьовому) будинку або на території особистого селянського (фермерського) господарства;

- Екотуризм — вид сільського туризму, який включає відвідування територій з природничою, культурологічною або етнографічною цінністю.

Право особистих селянських господарств займатися сільським зеленим туризмом закріплене в статті 1 Закону України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 року №742-IV [33], де зазначено, що особисте селянське господарство є господарською діяльністю, що здійснюється без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і проживають разом. Така діяльність спрямована на задоволення особистих потреб через виробництво, переробку і споживання сільськогосподарської продукції, реалізацію її надлишків і надання послуг, зокрема в сфері сільського зеленого туризму.

З аналізу представлених у Додатку А дефініцій категорії «сільський зелений туризм» можна зробити висновок, що цей вид туризму об'єднує кілька ключових характеристик. Він передбачає відпочинок у сільській місцевості, часто з перебуванням у приватних господарствах, де туристи мають можливість не тільки відпочити, а й ознайомитись із традиціями, культурою та побутом місцевих мешканців.

Сільський зелений туризм включає активний відпочинок, участь у сільськогосподарських роботах, екологічне харчування, відвідування культурних та природних пам'яток, а також надає можливість сільським господарям покращити своє фінансове становище через надання туристичних послуг. Загалом, цей вид туризму сприяє розвитку місцевих економік, популяризує сільську культуру та природні ресурси і заохочує приватну ініціативу в сільських районах.

Регулювання туристичної галузі включає встановлення стандартів якості, безпеки, охорони навколишнього середовища та інших аспектів, що сприяють розвитку цього виду туризму та забезпечують захист інтересів як туристів, так і підприємців [23, с. 83].

Існує три основні моделі державного управління туристичним бізнесом [31, с. 155]. Перша модель – децентралізоване управління, в якій держава не здійснює централізованого контролю над суб'єктами туристичного бізнесу, надаючи їм більше автономії у прийнятті рішень. Цей підхід може бути застосований у країнах, що вже мають стабільне становище на міжнародному ринку туристичних послуг, де галузь функціонує ефективно.

Друга модель характеризується централізованим управлінням туристичною галуззю, коли держава здійснює значний контроль і регулювання, включаючи інвестиції в туризм, розвиток інфраструктури, маркетинг та рекламну діяльність. Така модель є типовою для країн, де туризм є важливою частиною економіки і значним джерелом валютних надходжень. У цьому випадку держава виступає як стратегічний регулятор, який визначає напрямки розвитку галузі, створює необхідну інфраструктуру та координує маркетингові та рекламні заходи для залучення туристів [24].

Третя модель відображає більш децентралізований підхід до управління туризмом, де різні аспекти цієї діяльності розподіляються між кількома органами державного контролю. Зазвичай, в межах цієї моделі розмежовуються управлінський та маркетинговий контроль. Розвиток туризму розглядається як складова частина загальних стратегічних планів, які ухвалюються на рівні різних міністерств та органів влади, при цьому акцент робиться на тісній співпраці з місцевими органами влади та приватним сектором. Такий підхід дозволяє залучати фінансування та ресурси від приватного сектору для розвитку туристичної галузі.

В Україні застосовується подібна модель управління туризмом, де кілька різних міністерств та органів влади відповідають за різні аспекти туристичної

діяльності, і співпраця з місцевими громадами та приватними підприємствами є важливим чинником у розвитку цієї сфери.

1.2. Моделі та типи сільського зеленого туризму в Україні та світі

Становлення та розвиток інфраструктури сільських територій України мають свої особливості, серед яких домінує той факт, що значна частина інфраструктурних об'єктів була збудована ще за радянських часів. Тоді фінансування здійснювалося переважно за рахунок державних коштів, а також колективних господарств — колгоспів і радгоспів.

Проте зі здобуттям незалежності та переходом до ринкової економіки управління сільськими територіями зазнало кардинальних змін. Умови хронічного дефіциту фінансування поставили перед державними та місцевими органами влади значні труднощі у підтримці та модернізації інфраструктури, особливо в таких сферах, як житлово-комунальне господарство, освіта та медицина. Часто ці об'єкти опиняються у занедбаному стані через відсутність коштів на їх оновлення та утримання.

У той же час у деяких регіонах, таких як узбережжя Азовського та Чорного морів, Карпати й Шацькі озера, сільські території активно використовуються для розвитку туризму, що сприяє певним успіхам у розбудові інфраструктури. Окремо варто відзначити високий рівень проникнення Інтернету, який відіграє важливу роль у процесах модернізації, забезпечуючи доступ до сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [14].

Розвиток сільських територій в Україні має базуватися на принципах диверсифікації. Одним із ключових факторів реалізації цього підходу є впровадження програмного підходу до державної підтримки підприємницьких ініціатив у сільській місцевості. Важливим також є сприяння професійному розвитку місцевих трудових ресурсів через перепідготовку та перекваліфікацію. Іншим вагомим напрямом є надання інформаційної

підтримки та консалтингових послуг для розвитку несільськогосподарської діяльності, зокрема сільського туризму.

Воєнні дії значно ускладнили процеси розвитку інфраструктури сільських громад, що потребує комплексного підходу до її відновлення. Метою цих заходів є не лише повернення інфраструктури до довоєнного стану, але й її адаптація до сучасних стандартів. Особливу увагу слід приділити раціональному просторовому плануванню, забезпеченню балансу між місцями проживання та робочими зонами, створенню сталої системи мобільності, яка буде інклюзивною, енергоефективною та екологічно дружньою [38].

Інноваційні будівельні проєкти, енергоефективні житлові програми, створення робочих місць та розвиток соціальної інфраструктури можуть стати каталізаторами для стимулювання економічного та соціального зростання сільських громад. Перспективними напрямками також є розбудова смарт-поселень поблизу великих міст, створення публічних просторів і вдосконалення транспортної інфраструктури. Ці заходи сприятимуть зменшенню рівня міграції із сільської місцевості, а також поліпшенню якості життя місцевих жителів і переселенців.

Сільський зелений туризм представляє собою форму відпочинку, яка передбачає перебування в сільській місцевості із дотриманням екологічно сталих принципів, спрямованих на охорону навколишнього середовища та збереження культурних цінностей регіону.

Сільський зелений туризм може мати кілька основних форм:

1) Сільський туризм, який орієнтований на пасивний відпочинок та ознайомлення з побутом сільських мешканців. Туристи проводять час у сільських садибах, де господарі пропонують послуги з розміщення та харчування. Головною метою цього виду туризму є відпочинок і знайомство з сільським життям [19].

2) Агротуризм, що поєднує пізнавальні та відпочинкові елементи. Він передбачає використання підсобних сільських або фермерських господарств,

а також земель, які тимчасово не задіяні в аграрному виробництві. Ця форма туризму дозволяє туристам ознайомитися з сільським побутом, природним середовищем та включає ланцюжок «турист – господар – сільське господарство – село – природа» [26].

3) Агроекотуризм — це форма туризму, яка передбачає відпочинок у селянських родин, що займаються органічним (біологічним) сільським господарством. Господарства, що практикують агроекотуризм, можуть мати відповідні сертифікати або перебувати на етапі екологічного перепрофілювання. Такий туризм сприяє розвитку екологічно чистих методів ведення господарства і включає елементи екологічного підходу [8].

Ці форми сільського зеленого туризму можуть функціонувати окремо або в комбінації, залежно від специфіки господарства або сільської місцевості. Основні концептуальні та теоретичні засади цього напрямку туризму узагальнено на рис. 1.2.

Ключовими складовими організаційно-економічного механізму надання туристичних послуг аграрними підприємствами та агрооселями є нормативно-правова база, розробка асортименту послуг і туристичних продуктів, ціноутворення та оподаткування, рекламно-освітня діяльність, сертифікація та стандартизація послуг, категоризація житла та типізація агроосель. Оцінка туристичних послуг аграрних підприємств включає визначення структури аграрного та туристичного бізнесу, аналіз ринку агротуризму, оцінку туристичних продуктів і факторів реалізації послуг, облік витрат і доходів, цінову політику, а також вибір стратегії розвитку і бізнес-планування агротуристичної діяльності.

Для ефективного розвитку підприємництва в сільському секторі економіки важливо створювати сприятливі умови для багатофункціонального ведення господарської діяльності на основі використання наявних людських, природних і ресурсних потенціалів.

Рекреаційний потенціал сільського зеленого туризму	• сукупність природних, етнокультурних, розселенських та суспільно-демографічних ресурсів, а також наявної господарської і комунікаційної інфраструктури території, що служать чи можуть служити передумовами розвитку сільського зеленого туризму
Агрорекреаційні ресурси (ресурси сільського зеленого туризму)	• об'єкти та явища природного й антропогенного походження, які можна використовувати з метою відпочинку, оздоровлення і туризму у сільській місцевості кількісно обмеженого контингенту людей У фіксований час з допомогою наявних матеріальних можливостей
Соціально економічні агрорекреаційні ресурси	• історично сформована система сільського розселення, піни і розміри поселень, традиції народної забудови, традиції аграрної культури місцевого населення, соціальний клімат на селі, ставлення автохтонів до приїжджих тощо
Агрорекреаційна інфраструктура	• сукупність об'єктів, що сприяють організації гостинності на селі
Історико-культурна територія	• особливе цілісне просторове утворення, де в традиційному природному і соціально-культурному середовищі зберігаються цінні об'єкти історико-культурної спадщини людства
Територіальна організація сільського зеленого	• туризму система просторового взаєморозташуван-ня сільських населених пунктів, що надають агрорекреаційні послуги, по відношенню один до одного, а також щодо міст-центрів генерування споживачів агротуристичних послуг, сформованої транспортної інфраструктури території та об'єктів природної й етнокультурної спадщини регіону
Анімація сільського зеленого туризму	• діяльність з розробки та здійснення спеціальних творчих, ігрових і шоу-програм проведення вільного часу у сільській місцевості

Рис. 1.2. Концептуально-теоретичні аспекти сільського зеленого туризму

Джерело: складено автором на основі [36]

Одним із напрямів диверсифікації аграрної економіки є туристичне підприємництво, зокрема сільський туризм, який сприяє збільшенню доданої вартості продукції агропромислового комплексу, стає джерелом додаткових доходів та стимулює економічну активність місцевого населення.

У вітчизняній науці і практиці використовуються різні терміни, такі як «сільський туризм», «сільський зелений туризм», «агротуризм», «екотуризм»

та інші. Проведене дослідження дозволяє сформулювати загальне визначення сільського туризму, як інтегративного поняття, що охоплює всі види туристичної діяльності в сільській місцевості, тісно пов'язаної із сільськогосподарською діяльністю, побутом і культурною спадщиною села.

З підприємницької точки зору сільський туризм є самостійною, ризикованою господарською діяльністю, що включає надання в сільській місцевості основних (розміщення, харчування) та додаткових послуг (сільськогосподарські роботи, риболовля, прогулянки на конях, участь у святах, продаж народних промислів тощо) з метою досягнення економічного, соціального чи іншого ефекту

Як вид економічної діяльності, сільський туризм є функцією численних змінних, таких як попит, пропозиція, ціна, а також внутрішні й зовнішні фактори, зокрема фактор часу. Ці елементи взаємодіють між собою, що дозволяє розглядати їх як систему. Група факторів локалізації сільського туризму, таких як природно-географічні, природно-антропогенні, історичні та біосоціальні, визначає туристсько-рекреаційну придатність певної сільської місцевості.

Фактори вибіркості описують потреби споживачів сільського туризму і впливають на те, хто, коли, як довго і яким чином відпочиватиме. До факторів реалізації належать соціально-економічні (рівень доходів і витрат населення, тривалість вільного часу, рівень освіти та культури), матеріально-технічні (наявність засобів розміщення, транспортної інфраструктури, закладів харчування та торгівлі), політичні, екологічні та інші умови.

На думку В. Косенка, сільський зелений туризм можна класифікувати за такими основними видами [21]:

- 1) Короткостроковий туризм, орієнтований переважно на вихідні дні, який зазвичай має сезонний характер. До нього належать риболовля, полювання, збір грибів («тихе полювання»), катання на лижах, а також маршрутні подорожі заповідними територіями із використанням різних видів транспорту чи способів пересування.

2) Відпускний туризм, що передбачає відпочинок у період відпустки. Його тривалість становить від 20 до 40 днів.

3) Сезонний туризм, який може бути організованим у форматі сімейного, колективного або індивідуального відпочинку, наприклад, для краєзнавців, археологів чи художників.

4) Туризм для іноземних відвідувачів, зокрема представників діаспори, з акцентом на вивчення мови та ознайомлення з історико-культурною спадщиною регіону.

Детальний аналіз основних чинників, що впливають на розвиток сільського туризму, подано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Чинники розвитку сільського туризму

Чинники	Наповнення
Природні атракції	Гори та гірські масиви та ліси Озера, річки та водоспади, поля та луки Природні заповідники та національні парки Печери та карстові утворення Морське узбережжя (для сільських районів біля моря)
Розваги	Активний відпочинок на природі Культурні та освітні заходи Кулінарні враження Релаксація та відпочинок Екологічні та природоохоронні активності Тематичні заходи
Проживання	Агроекосадиби (агротуризм) Гостьові будинки та котеджі Кемпінги та каравани Екоселища та еко-готелі Спеціальні проєкти та ініціативи Спільні гуртожитки та комунікальні проєкти
Основні послуги	Проживання Харчування Екскурсії та розваги Екологічні та пізнавальні програми Спа-та оздоровчі послуги Трансфер та транспортні послуги Дитячі та сімейні розваги Wi-Fi та інші комунікаційні послуги
Форми проведення вільного часу	Екскурсії до місцевих пам'яток Велосипедні прогулянки Риболовля та купання у відкритих водоймах Відпочинок на природі з пікніками та барбекю Участь у фермерських роботах та майстер-класах Вечори з музикою та барбекю під відкритим небом Відвідування місцевих ресторанів та кафе для смачних страв з місцевих продуктів Піші прогулянки та збором ягід та грибів

Джерело: систематизовано автором

Сільський туризм є багатокомпонентним явищем, яке дає можливість туристам втекти від галасу міського життя, насолоджуватися природними

красотами, пізнавати місцеві традиції та культуру, а також сприяти економічному розвитку сільських територій. Цей вид туризму охоплює різноманітні аспекти, що включають широкий спектр діяльностей, послуг і ресурсів, завдяки чому він є привабливим для відпочиваючих.

Слід зазначити, що найбільш успішні аграрні підприємства та агрооселі у розвинених західних країнах одночасно займаються агротуризмом та сільськогосподарською діяльністю, причому саме сільське господарство в агрооселях часто є основною атракцією для туристів. Одним з важливих аспектів розвитку агротуризму є пошук балансу між його розвитком і збереженням природних ресурсів, адже надмірне навантаження може призвести до втрати тих самих атракцій, що приваблюють туристів, зокрема сільських ландшафтів та природних зон.

У сільському туризмі діють подібні принципи обслуговування туристів, як і в масовому туризмі, зокрема в наданні послуг і психології взаємодії. Зараз формується розуміння аграрного туризму як специфічної форми відпочинку в сільській місцевості, яка використовує природні, матеріально-виробничі та культурні ресурси регіону. Агротуризм вважається важливою складовою частиною комплексного соціально-економічного розвитку села та одним із засобів вирішення багатьох проблем сільських територій.

З огляду на загострення економічних і соціальних проблем у сільських районах, розвиток аграрного туризму є надзвичайно важливим. Його позитивний вплив на соціально-економічні проблеми села полягає передусім у розширенні можливостей для зайнятості місцевого населення, зокрема молоді та жінок, а також у забезпеченні додаткових доходів для сільських господарств. Зі збільшенням кількості туристів зростає попит на різноманітні послуги, що стимулює розвиток сфери обслуговування.

Важливим аспектом є також реалізація продукції особистих господарств, причому не як сільськогосподарської сировини, а як готових харчових продуктів, що мають високу додану вартість після переробки та приготування.

Процеси розвитку сільського зеленого туризму в Україні зумовлені соціально-економічними змінами в аграрній сфері, зокрема створенням нових організаційних форм підприємницької діяльності на основі приватної власності. З часом розвиток цього виду туризму перетворюється з індивідуального господарювання в організовану підприємницьку діяльність, яка забезпечує додаткові доходи для сільських мешканців та сприяє задоволенню їхніх потреб.

Загальний рівень інфраструктурного забезпечення в українських селах значно поступається міським населеним пунктам. У більшості невеликих і віддалених сіл доступ до ключових інфраструктурних об'єктів є обмеженим порівняно з селами, що виступають центрами виробничої або адміністративної діяльності [13].

Подібна ситуація характерна і для багатьох інших країн, однак у державах Європейського Союзу різниця між сільськими та міськими територіями зазвичай є меншою. Уряди та місцеві органи влади країн ЄС активно працюють над створенням рівноцінних умов для життя як у містах, так і в сільській місцевості [48]. Підвищення рівня інфраструктури у сільських регіонах розглядається як ефективний механізм, що сприяє збереженню населення в цих територіях та покращенню їхнього добробуту.

В Україні демографічна ситуація в сільській місцевості тривалий час характеризується як кризова через незабезпечення простого відтворення населення. Це, у поєднанні з масовим механічним відтоком населення внаслідок урбанізаційних процесів, призвело до поступового зникнення багатьох сільських поселень. У цьому контексті важливо відмовитися від монофункціонального розвитку, орієнтованого лише на сільське господарство.

Необхідним є розроблення новітніх стратегічних пріоритетів, які враховують можливості, що виникають завдяки адміністративним реформам та діджиталізації. Це сприятиме об'єднанню громад, інвестуванню в локальні ініціативи, посиленню місцевих активів і створенню умов для просторової

справедливості, збереження культурної ідентичності та консолідації простору [7].

Інфраструктурне забезпечення відіграє ключову роль у сталому розвитку сільських територій та успішному впровадженні туристичної діяльності. Особливу увагу варто приділити використанню житлових і господарських будівель, що не залучені до сільськогосподарської діяльності, але можуть бути адаптовані для потреб туризму. Через значну міграцію до міст або за кордон багато будинків у сільській місцевості залишаються порожніми. Їхнє залучення до туристичного бізнесу сприятиме розширенню сільського туризму та забезпечить економічні вигоди [8].

Для розвитку туристичної галузі важливо створити комфортні умови проживання, що є однією з головних вимог туристів. Використання існуючих будівель з їх подальшою адаптацією для потреб туристів дозволяє значно знизити витрати на нове будівництво, що є вигідним для місцевих громад. Порожні будинки можуть стати важливим елементом у стимулюванні розвитку сільського зеленого туризму, підвищуючи привабливість регіону та надаючи туристам можливість отримати автентичний досвід перебування в сільській місцевості.

1.3. Роль сільського зеленого туризму в економічному розвитку регіонів

Сільський зелений туризм виконує низку важливих функцій, які охоплюють рекреаційні, економічні, соціальні, екологічні та культурні аспекти. Його рекреаційна роль полягає у створенні можливостей для відпочинку, оздоровлення та відновлення фізичного і психологічного стану людини. Завдяки розташуванню агроосель у мальовничих місцях із чистим повітрям і багатством природних ландшафтів, відпочинок у таких умовах сприяє покращенню здоров'я туристів.

Значний економічний потенціал цього виду туризму проявляється через створення нових робочих місць для місцевого населення, що зменшує рівень безробіття у сільській місцевості. Окрім того, сільські жителі отримують додатковий дохід від надання послуг проживання, харчування чи організації дозвілля. Розвиток туризму також стимулює місцевий бізнес, зокрема виробництво продуктів і сувенірів, та сприяє інвестиціям у поліпшення інфраструктури, включно з дорогами, комунікаціями та соціальними об'єктами.

Соціальна функція туризму полягає у підвищенні якості життя населення, що досягається завдяки зростанню доходів і модернізації інфраструктури. Це, у свою чергу, допомагає зупинити відтік молоді до міських центрів, пропонуючи їм можливість реалізувати себе на місцевому рівні. Також сільський зелений туризм сприяє розвитку соціальних зв'язків між туристами та місцевими мешканцями, створюючи умови для культурного обміну і взаємозбагачення.

Основні завдання туристичного підприємництва в сільській місцевості включають підтримку розвитку сільських територій та покращення якості життя сільського населення, що охоплює [45, с. 18]:

1) Створення робочих місць. Розвиток сільського зеленого туризму сприяє появі нових робочих місць, зокрема в таких сферах, як ресторанний бізнес, організація розваг та екскурсій, що допомагає знизити рівень безробіття в селах.

2) Збільшення доходів. Туризм приносить додатковий дохід сільському населенню через надання послуг, оренду житла, продаж місцевих продуктів та інші джерела прибутку.

3) Активізація діяльності сільських громад. Туристичний бізнес може об'єднати громади для досягнення спільних цілей, таких як покращення інфраструктури та обслуговування туристів, що зміцнює соціальні зв'язки та активізує місцеві ініціативи.

4) Використання наявних ресурсів. Розвиток сільського зеленого туризму допомагає використовувати місцеві ресурси, такі як сільські будинки, природні краєвиди та традиційні ремесла, для створення підприємницьких можливостей.

5) Збереження та популяризація культурної спадщини. Туризм сприяє збереженню історичних та культурних цінностей сільських регіонів, що важливо для збереження культурної спадщини.

6) Створення можливостей для особистих домашніх господарств. Місцеві жителі можуть виготовляти та продавати сувеніри, страви та інші продукти, що приносить додатковий дохід і підвищує рівень добробуту.

Екологічна складова є важливою перевагою такого виду туризму. Він сприяє збереженню природного середовища, оскільки туристи з екологічною орієнтацією підтримують заходи зі збереження ресурсів. Крім того, туризм підвищує екологічну свідомість як серед відвідувачів, так і серед місцевих мешканців, а доходи від нього можуть бути спрямовані на реабілітацію та підтримку природоохоронних територій.

Культурна функція зосереджена на збереженні та популяризації місцевих традицій, ремесел і звичаїв, які стають цікавими об'єктами для туристів. Організація культурних подій, таких як фестивалі, сприяє поширенню інформації про культурне багатство регіонів, а туристи, у свою чергу, мають змогу дізнатися більше про історію, побут і культуру місцевого населення, що сприяє взаєморозумінню і взаємоповазі.

Усі ці функції взаємодіють між собою, створюючи комплексний ефект, який сприяє сталому розвитку сільських територій. Вони дозволяють не лише зберегти природні й культурні ресурси, а й забезпечити вищий рівень добробуту для місцевого населення, інтегруючи туризм у сучасний соціально-економічний контекст.

Негативними факторами, що впливають на розвиток сільського зеленого туризму, є: обмежений доступ до історичної інформації та місцевих традицій, низький рівень знань та досвіду в туристичній діяльності, соціальні бар'єри,

недостатній рівень комфорту (умови проживання), сезонність попиту на туристичні послуги, недовіра з боку місцевих жителів до туристів, велика конкуренція на ринку туристичних послуг, нестабільна соціально-економічна ситуація в країні, а також недосконала політика органів державної влади та місцевого самоврядування.

Ці фактори становлять серйозні виклики для розвитку сільського зеленого туризму та потребують участі державних структур, громадських організацій та підприємців для їх подолання.

Розвиток сільського зеленого туризму в Україні має важливе соціально-економічне значення та включає такі аспекти: стимулювання розвитку фермерських господарств і господарств населення, покращення інфраструктури сільських територій, виробництво та реалізацію сільськогосподарської продукції, зростання додаткових прибутків для селян і фермерів та надходжень до місцевих бюджетів, розвиток місцевого ринку праці, підвищення зайнятості населення, збереження етнокультурної самобутності українців та етнічних меншин, а також підвищення культурного та екологічного рівня свідомості сільських мешканців.

Розвиток підприємництва в секторі сільського зеленого туризму в Україні набуває конкурентоспроможних рис та охоплює різні напрямки діяльності. До них належать [14]:

- 1) Організація агросадиб, на яких туристи можуть не лише розміститися, але й зануритися в атмосферу сільського життя.
- 2) Оренда житлових приміщень в екологічно чистих сільських регіонах, що дає можливість туристам насолоджуватися природою та мальовничими краєвидами.
- 3) Надання послуг харчування, транспортних перевезень, організація екскурсій і прокат різноманітного обладнання для забезпечення комфорту гостей.
- 4) Виготовлення та реалізація сувенірної продукції та інших товарів місцевого виробництва, що стають пам'ятками подорожей.

5) Знайомство з традиційними ремеслами, побутом та участь туристів у цих активностях.

6) Проведення різноманітних заходів, таких як спортивні чи подієві тури, що додають відчуття адреналіну та відкривають нові можливості для дозвілля.

Ці напрямки свідчать про багатогранний потенціал для розвитку підприємництва в сфері сільського зеленого туризму, що сприяє динамічному розвитку цієї галузі в Україні.

Подальший розвиток сільського туризму може сприяти зменшенню рівня безробіття в сільській місцевості, активізації самозайнятості населення, а також сприяти збереженню етнічної спадщини регіонів та розвитку народних промислів.

Окрім того, цей сектор дозволить покращити життєві умови сільських мешканців та вдосконалити інфраструктуру сіл, а також забезпечити збільшення продажу сільськогосподарської продукції з розвитку підприємництва в галузі сільського зеленого туризму необхідно впровадити низку заходів на державному та регіональному рівнях, зокрема:

1) Створення сприятливого правового середовища, включаючи розробку законодавства, що регулює реєстрацію та ліцензування агросадиб, а також надає податкові пільги для учасників цієї галузі.

2) Розвиток системи забезпечення якості туристичних послуг через впровадження стандартів якості та критеріїв екологічної безпеки.

3) Стимулювання розвитку за допомогою фінансових механізмів, субсидій та інших форм підтримки для підприємців у сфері сільського туризму.

4) Надання економічної підтримки через залучення інвестицій, пільгові кредити для модернізації господарств та проведення рекламних кампаній для популяризації сільського туризму.

5) Підвищення рівня обізнаності серед сільського населення про можливості сільського туризму, а також про культурні та природні особливості країни.

Ці заходи допоможуть створити сприятливі умови для розвитку сільського зеленого туризму в Україні та сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності цієї галузі.

Сільський зелений туризм, або агротуризм, здатен стати важливим інструментом зростання бюджетних надходжень та розвитку суміжних галузей економіки. Зокрема, він сприяє розвитку традиційної культури, знайомству міських мешканців з національними звичаями, а також стає цікавою родзинкою для іноземних туристів .

Сільський зелений потенціал для підвищення соціально-економічного рівня сільських територій. Це включає підтримку місцевих громад, поліпшення інфраструктури, збереження природних ресурсів, збагачення туристичної пропозиції, а також розвиток місцевого бізнесу. Крім того, він може сприяти популяризації сільських територій та привертати все більшу кількість туристів, що стане джерелом доходів для територіальних громад.

Створення регіональних туристичних адміністрацій допоможе вдосконалити систему управління зеленим туризмом, підтримуючи ефективний розвиток цієї галузі на регіональному рівні.

Україна має значний потенціал для успішного розвитку сільського зеленого туризму. Хоча він поки що не здобув великого попиту, його розвиток може стати важливим чинником для соціально-економічного зростання країни та покращення умов життя її мешканців.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Особливості природно-ресурсного потенціалу Тернопільської області для розвитку сільського туризму

Туризм є важливим сектором економіки, який має значний вплив на розвиток соціальної та економічної сфери регіону. Пріоритетне сприяння розвитку в'їзного та внутрішнього туризму є важливим чинником для створення нових робочих місць та підвищення престижу місцевих громад. Розвиток туристичної галузі на регіональному рівні, як складова частина структурної перебудови економіки, позитивно впливає на інші сектори, зокрема будівництво, транспорт, зв'язок, торгівлю та сільське господарство.

Особливості «зеленого» туризму в Тернопільському регіоні полягають у тому, що ця територія стала своєрідним переплетенням трьох історичних українських етнічних земель: Галичини, Волині та Поділля. Саме тому Тернопільщина вирізняється неповторним колоритом, що відображається в багатстві побутових та обрядових традицій, фольклору, народних ремесел і різноманітної, смачної кухні. Усі ці елементи в сукупності з значним туристично-рекреаційним потенціалом створюють сприятливі умови для активного розвитку сільського туризму в регіоні [25].

Тернопільська область володіє значними передумовами для розвитку туристичної інфраструктури та залучення інвестицій, як внутрішніх, так і зовнішніх. Вона має унікальні можливості для активного розвитку як міжнародного, так і внутрішнього туризму завдяки вигідному географічному розташуванню, мальовничим пейзажам, багатому біорізноманіттю, збереженій історико-культурній спадщині, а також традиціям національної культури. Ці фактори створюють підґрунтя для розвитку туризму як високорентабельної галузі, що забезпечує потреби туристів.

Проте, незважаючи на наявний потенціал, туристична галузь Тернопільщини не розвинута на належному рівні і не завжди здатна конкурувати на національних і міжнародних ринках. Туристична діяльність у регіоні є доволі різноманітною, при цьому жоден із видів туризму не є домінуючим. Серед пріоритетних напрямів, що потребують подальшого розвитку, виділяються культурно-пізнавальний, активний (пригодницький), оздоровчий, релігійно-паломницький, спортивно-оздоровчий, сільський зелений, а також івент-туризм. Окрім традиційних форм, активно розвиваються й нові види туризму, такі як екологічний, діловий, освітній, гастрономічний тощо.

Українські науковці, які займаються дослідженнями історико-культурних туристичних ресурсів та туристичним районуванням територій, умовно поділили Тернопільську область на чотири основні райони: Південний, Центральний, Західний і Північний. В Додатку Б представлено відповідний розподіл області на ці райони.

Серед виділених територій найбільшою концентрацією історико-культурних туристичних ресурсів відзначається Південний район, що робить його одним із найпривабливіших для розвитку туризму в регіоні. Тут значна частка архітектурних пам'яток, які поступаються лише подієвим туристичним об'єктам. Завдяки цьому Південний район має особливий потенціал для розвитку таких напрямів туризму, як пізнавальний, археологічний, сакральний і фестивальний.

Особливо висока концентрація історико-культурних ресурсів у Південному районі спостерігається в межах території Придністер'я. Ця місцевість відзначається багатством архітектурних пам'яток, а також унікальною атмосферою, яка приваблює дослідників, любителів історії та туристів. Враховуючи цю особливість, Придністер'я є стратегічною зоною для реалізації туристичних проєктів, які поєднують пізнавальні та рекреаційні аспекти.

Південний район також має значний потенціал для організації фестивального туризму. Тут проводиться чимало культурних заходів, що сприяють збереженню та популяризації локальних традицій. Завдяки такій активності цей регіон стає дедалі популярнішим серед туристів як із України, так і з-за кордону.

Значення Південного району для туристичної галузі Тернопільської області важко переоцінити. Його ресурси створюють унікальну можливість для розвитку туризму, що сприяє не лише культурному обміну, але й економічному зростанню регіону. Таким чином, Південний район є важливим елементом стратегії туристичного розвитку області.

Природно-рекреаційний та історико-культурний потенціал області також відіграє важливу роль у розвитку туристичної галузі. Варто зазначити, що Тернопільська область займає лідируючу позицію в Україні за кількістю оборонних споруд та старовинних замків. Збаразька фортифікаційна споруда є одним з основних туристичних об'єктів. Також на території області зосереджено п'яту частину всіх природних пам'яток України, зокрема печер та водоспадів, серед яких більше сотні печер, серед яких «Оптимістична», найбільша печера Європи, та єдине в світі печерне поселення трипільської культури «Вертеба». Природно-заповідний фонд області включає 639 об'єктів, що становить 8,91% від загальної площі області [27].

Тернопільська область має стратегічно вигідне геополітичне розташування та багатий історико-культурний спадок, що в поєднанні з розвиненою туристичною інфраструктурою забезпечує значний рекреаційний потенціал. Попри те, що область є однією з найменших в Україні, вона вирізняється великою кількістю пам'яток культурної спадщини та природних заповідних об'єктів [28].

Тут розташовано 542 природних пам'ятки, що становлять п'яту частину всіх подібних об'єктів в Україні. Окрім того, на території області налічується понад 3000 археологічних, історичних та мистецьких пам'яток, а також третина українських замків.

Особливу увагу привертають геологічні пам'ятки, які мають світову цінність і існують вже понад 500 мільйонів років. Тернопільщина також славиться природними заказниками, а площа природних ландшафтів області сягає 200 тисяч гектарів, що становить 15% від її загальної площі.

Серед архітектурних пам'яток Тернопільщини виділяються замки XIV–XVII століть, храми православного та католицького обрядів, унікальні дерев'яні сакральні споруди, ратуші, палаци та старовинні кам'яниці. Тернопільщина є лідером серед українських регіонів за кількістю збережених замків, хоча більшість з них знаходяться в різних стадіях руйнування. Одним із небагатьох винятків є Збаразький замок, який розташований на Княжій горі в старому Збаражі. Перша кам'яна фортеця була закладена князем Дмитром Корибутом, а її руйнування зазнала двічі під час татарських нападів. Відновлення замку здійснив італійський архітектор під керівництвом інженера АндреадельАква. Після реставрації замок став одним із найкращих музеїв і туристичних комплексів.

Реконструкція Бережанського замку розпочалася, хоча роботи через брак фінансування ведуться повільно. На території також діє невеликий музей. Частково відновлений замок у Скалаті. У селі Язлівець знаходяться мальовничі замки: Язловецький, Кременецький, Сидорівський та Теремовлянський. Окрім цього, Тернопільський замок, побудований для захисту південно-східних кордонів Речі Посполитої, є символом міста та найдавнішою його будівлею. Кременецький замок був зруйнований в 1648 році за часів козацьких війн, але частково збереглися його руїни, включаючи вежу з готичним арковим проїздом та башту. Найважливіші фортеці області об'єднані в Національний заповідник «Замки Тернопілля».

Серед сакральних пам'яток важливими є Домініканський костел у Тернополі, костел Різдва Богородиці та Вірменський костел у Бережанах, а також Успенська церква в Збаражі. Дерев'яні храми, зокрема церква Успіння Богородиці у Микулинцях та церква святого Миколая в Бережанах, також є частиною культурної спадщини області.

Тернопільщина зберігає велику кількість релігійних споруд, багато з яких є мало відомими широкій аудиторії туристів [25].

Особливе значення мають два з найважливіших християнських святинь Західної України – Свято-Успенська Почаївська Лавра та Марійський духовно-відпустовий центр у Зарваниці.

У Тернопільській області функціонують два Державних історико-архітектурних заповідники, що є частиною десяти заповідників України. Це Кременецько-Почаївський та Бережанський, а також один із чотирьох Національних історико-архітектурних заповідників «Замки Тернопільщини», з центром у Збаражі. Одним із природних чудес області є її печери, серед яких немає аналогів у світі за розмірами та структурою горизонтальних гіпсових печер. Вони знаходяться на глибині від 10 до 60 метрів під землею, і хоча на сьогодні їх більше сотні, науковці вважають, що ще багато не відкрито.

Тернопільська область є лідером і за кількістю інших природних об'єктів, таких як водоспади. Серед найвідоміших – Джуринський, Русилівський та Сокилецький водоспади. Територією області протікає Дністер, одна з найкрасивіших річок Європи та друга за величиною в Україні, протяжністю 1365 км. Унікальна природа області створює сприятливі умови для різноманітного відпочинку, як на короткий, так і на тривалий період.

З метою охорони природних комплексів та збереження біорізноманіття, у 1990 році в області було створено природний державний заповідник площею 9455 га. Заповідний режим передбачає сувору заборону будь-якої діяльності, яка може порушити природну рівновагу.

2.2. Оцінка діяльності підприємств та туроператорів у сфері сільського зеленого туризму в Тернопільській області

Сфера гостинності Тернопільщини демонструє активне зростання. В рамках реалізації програми на території області було відкрито нові заклади розміщення в усіх районах, а також в обласному центрі. Станом на 1 листопада

2020 року, згідно з даними об'єднаних територіальних громад, в області функціонує понад 100 об'єктів розміщення (готелів, мотелів, хостелів, баз відпочинку), а також більше 30 садіб сільського зеленого туризму. У Тербовлянському районі ведеться будівництво двох нових готельних закладів. Згідно з інформацією з відкритих інтернет-джерел, фактична кількість таких закладів значно більша, що свідчить про зростаючий попит на туристичні послуги в регіоні. Туристів радо зустрічають шість туристично-інформаційних центрів та інші підприємства, що надають інформаційні послуги.

Розробка та впровадження нових туристичних продуктів і екскурсійних маршрутів, заснованих на місцевих брэндах, сприяла збільшенню потоку як вітчизняних, так і іноземних туристів до нашої області. Міста Кременець, Бережани, Збараж, Бучач, Тербовля та Чортків активно перетворюються на туристичні осередки, що позитивно впливає на імідж Тернопільщини на туристичному ринку України та за її межами.

Водночас варто зазначити, що сфера гостинності стала однією з найбільше постраждалих від кризи, спричиненої пандемією COVID-19. У 2022 році суб'єкти господарювання Тернопільської області, зокрема підприємства, що надають послуги розміщення, сплатили 1478 тисяч гривень туристичного збору.

Серед лідерів за обсягами збору залишаються міста Тернопіль із прилеглими територіями, Почаїв та Кременець. Вперше до п'ятірки провідних громад увійшла Збаразька територіальна громада, яка зібрала 47,3 тисячі гривень, що становить 197,2% запланованого показника. Це рекордний результат, який, попри складні умови воєнного часу, перевищив аналогічний показник минулого року майже на пів мільйона гривень.

Для порівняння, у 2021 році загальна сума туристичного збору склала 987 тисяч гривень, а у 2020 році — 600 тисяч гривень. Таким чином, приріст збору за 2022 рік становить 32% порівняно з 2021 роком (рис. 2.1).

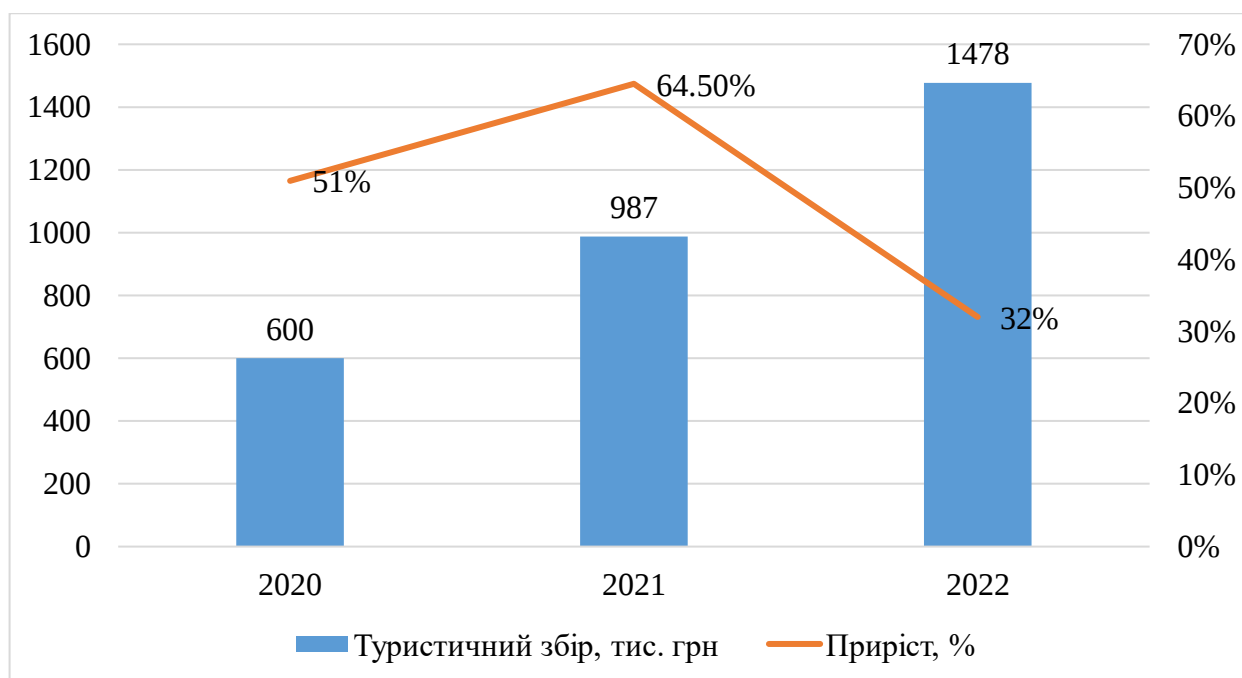

Рис. 2.1. Динаміка туристичного збору у Тернопільській області у 2020–2022 рр.

Джерело: складено автором на основі [8]

Із загальної суми збору, внесок юридичних осіб склав 1020,5 тисяч гривень, тоді як фізичні особи сплатили 457,1 тисячі гривень (рис. 2.2).

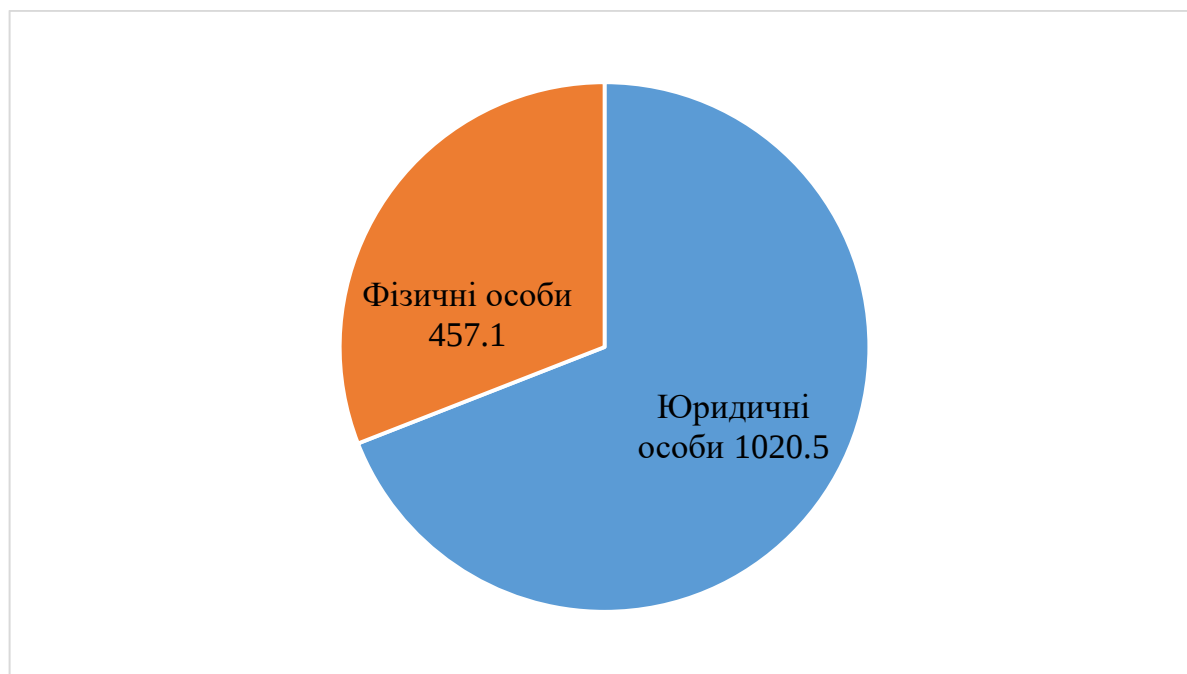

Рис. 2.2. Розподіл туристичного збору за категоріями платників у 2022 р., тис. грн

Джерело: складено автором на основі [8]

На початку війни через припинення авіасполучення потік іноземних туристів до України майже повністю зупинився. Однак Тернопільщина стала місцем тимчасового прихистку для внутрішньо переміщених осіб із регіонів, охоплених бойовими діями. Частину переселенців організовано розселяли органи місцевої влади, але багато з них самостійно бронювали номери у готелях і хостелах, що позитивно вплинуло на надходження туристичного збору.

Окрім сприяння популяризації природних і туристичних переваг певних територій, такі ініціативи приносять значний економічний ефект. Мандрівники оплачують використання облаштованих локацій, користуються послугами місцевої торгівлі, закладів розміщення, автозаправних станцій, а також купують продукти та інші товари у місцевих жителів. Усе це забезпечує зростання фінансових надходжень до місцевих бюджетів, сприяючи економічному розвитку громад.

Агротуризм, що є важливим аспектом організації відпочинку на селі, тісно переплітається з екологічною складовою, тому розділення цих двох складових є недоцільним. В області функціонує майже понад 50 садиб зеленого туризму в області, серед яких 15 садиб знаходяться в Кременецькому районі, 24 — в Тернопільському та 16 — в Чортківському.

Послуги сільського зеленого туризму пропонуються в таких територіальних громадах, як Бережанська, Борщівська, Бучацька, Гусятинська, Заліщицька, Тереховлянська та інших. Одним з активних елементів розвитку є кластер сільського зеленого туризму «Мальовнича Бережанщина», що об'єднує більше десяти садиб, сприяючи відродженню місцевої культури та організації відпочинку в сільській місцевості.

Найбільшу популярність серед відвідувачів мають три екосадиби: Зелена садиба «Карахово», що знаходиться в селі Куряни на Бережанщині, еко-ферма «Веселі козенята» в селі Хомівка на Зборівщині та ТОВ «Швейків ТМ» (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Пропозиції сільського зеленого туризму на Тернопільщині

Назва садиби/ферми	Місце	Опис	Ціни та послуги
Зелена садиба «Карахово»	с.Куряни, Бережанщина	Найуспішніша садиба на Бережанщині. Власники — Олег та Ірина, які організують активний відпочинок, майстер-класи, сауну та чани. Садиба розташована в лісі, пропонується еко-туризм і відновлення організму.	- Кімната на двох за добу — 1000 грн - Чан (1 год) — 600 грн (до 10 осіб, мінімум 2 год) - Сауна (1 год) — 350 грн (до 6 осіб, мінімум 2 год) - Майстер-класи з приготування місцевих страв
Еко-ферма «Веселі козенята»	с.Хомівка, Зборівщина	Агротуризм: розведення тварин, активний відпочинок, екскурсії, дегустація сиру. Господарі готують морозиво з козячого молока. Пропонуються веломаршрути, збирання ягід, грибів та можливість ночівлі.	- Екскурсія з дегустацією сирів — 150 грн з людини - Вхід без дегустації — 85 грн - Сири: Кроттен, Сент мор — 350-650 грн/кг
ТОВ «Швейків ТМ»	с.Швейків, Монастирищина	Агротуризм: розвиток виноградарства та автентичної кухні. Пропонуються гастротури, дегустації вина та сидру, прогулянки виноградниками.	- Гастротур (3 години, безлімітний алкоголь, дегустація, прогулянка виноградниками) — 350 грн з людини - Дегустаційний набір (біле/червоне вино, сидр) — 720 грн

Джерело: [9]

З таблиці можна зробити висновок, що зелена садиба «Карахово», розташована в с.Куряни на Бережанщині, є однією з найуспішніших на даній території. Вона пропонує різноманітні послуги для туристів, включаючи комфортні умови для відпочинку, сауну, чани, а також екскурсії. Особливістю цієї садиби є не тільки екологічний відпочинок, але й організація майстер-класів із приготування місцевих страв, що додає додаткову цінність для відвідувачів.

Ціна на послуги досить доступна: проживання, сауна, чан — у межах 350-1000 грн, що робить садибу привабливою для різних груп туристів. Зручний доступ через автобус з Тернополя забезпечує додаткові переваги.

Еко-ферма «Веселі козенята», що знаходиться в с.Хомівка на Зборівщині, також є важливим елементом агротуристичної інфраструктури області. Тут активно розвивається агротуризм, пропонуються екскурсії по фермі, дегустація сиру, а також можливість участі в різноманітних активностях, таких як веломаршрути або збирання ягід і грибів.

Цікавим моментом є унікальне морозиво з козячого молока, яке стало популярним серед відвідувачів. Вартість екскурсій та входу на ферму досить поміркована, що дозволяє зацікавити різні верстви населення. Протягом року, ферма також планує почати приймати відвідувачів на ночівлю, що відкриває нові можливості для розвитку цього виду туризму.

ТОВ «Швейків ТМ» розвиває виноградарство та автентичну кухню на Монастирищині, пропонуючи туристам гастротури, дегустації вина та сидру, а також прогулянки виноградниками. Це ще один яскравий приклад агротуризму, який поєднує відпочинок із можливістю дегустації місцевих напоїв та страв.

Ціни на гастротури та дегустаційні набори є цілком доступними для туристів, що хочуть насолодитися місцевими смаками. Транспортна доступність також не є проблемою, оскільки можна доїхати до Монастирищини, а далі до села Швейків — автобусом чи автостопом.

Всі три об'єкти відзначаються доступністю, цікавими пропозиціями для різних типів відпочинку та активностей. Вони відповідають основним вимогам сільського зеленого туризму, поєднуючи відпочинок на природі з можливістю ознайомитися з місцевою культурою та кухнею, що робить їх важливими елементами туристичної інфраструктури області.

У територіальних громадах, де є водойми, активно створюють спеціалізовані зони для відпочинку: безпечні пляжі, рекреаційні ділянки та місця для стоянки автотуристів [8].

Тернопільщина постає унікальним туристичним краєм, що приваблює мандрівників своїми численними культурними, природними та історичними об'єктами. Це регіон, де гармонійно поєднуються духовні святині, печери, замки, каньйони, водоспади, багатство самобутніх народних традицій та гостинність місцевих жителів. Саме ці складові сприяють розвитку різноманітних видів туризму: культурно-пізнавального, пригодницького, релігійно-паломницького, фестивально-подієвого, сільського зеленого, екологічного, гастрономічного тощо.

Серед найвідоміших туристичних центрів області вирізняються Бережани, Бучач, Заліщики, Збараж, Кременець, Тербовля, Чортків та Вишнівець. Кожне з цих міст має свій унікальний туристичний образ, як-от: «Бучач — антикварний салон», «Кременець — магія і сила України», «Заліщики — півострів натхнення», «Збараж полікультурний», «Чортків загадковий».

У регіоні активно впроваджуються нові туристичні маршрути й програми. Наприклад, у селі Вікно Гримайлівської громади з'явилася туристична локація в межах природного заповідника «Медобори». Вона доповнює маршрут, пов'язаний із діяльністю Володислава Федоровича, а також пропонує прогулянку мальовничою стежкою до Франкових скель.

У Залозецькій громаді створено сімейну відпочинкову зону «Сонячний берег» біля одного з найбільших ставків області. Крім того, Залозецький краєзнавчий музей активно сприяє промоції локальних туристичних продуктів.

Національні природні парки «Кременецькі гори» та «Дністровський каньйон» пропонують різноманітні маршрути активного відпочинку, зокрема чотири веломаршрути протяжністю 200 км і шість еколого-туристичних стежок. Відзначаються водні подорожі Дністром, для яких облаштовано спеціальні рекреаційні зони.

Спелеотуризм зосереджений у Чортківському районі, де розташовані унікальні печери, серед яких Кришталева, Вертеба та Оптимістична. Остання

є найбільшою у світі серед гіпсових печер. Релігійний туризм процвітає завдяки таким святинам, як Почаївська лавра, Марійський духовний центр у Зарваниці та Язлівецький монастир. Туристичні маршрути з історико-культурним наповненням активно просувають нові ініціативи, зокрема «Культурно-історичні та духовні пам'ятки Скалатчини».

Тернопільщина впевнено розвивається як сучасний туристичний хаб із розгалуженою інфраструктурою та широким спектром можливостей для активного, культурного й екологічного відпочинку [8].

2.3. Проблеми та бар'єри для розвитку сільського зеленого туризму в регіоні

Сільський зелений туризм є популярною формою відпочинку в багатьох розвинених країнах Європи. Цей вид туризму ґрунтується на принципах екологічної відповідальності, раціонального використання природних ресурсів, а також на культурних і історичних аспектах, які є важливою основою для організації відпочинку на природі. Успішний досвід європейських країн у веденні бізнесу в сільській місцевості та зеленому туризмі має значну цінність як у науково-дослідному, так і у практичному контексті. Він може слугувати корисним орієнтиром для українських науковців і власників сільських садиб.

У межах євроінтеграції суб'єктам сільського зеленого туризму України варто вивчати й адаптувати досвід країн Європейського Союзу. Зокрема, увагу заслуговують досягнення Європейської федерації сільського і сільського туризму (European Federation of Farm and Village Tourism, EuroGites). Це об'єднання охоплює близько 100000 закладів для відпочинку у сільській місцевості, включаючи фермерські господарства, що є важливим сегментом агротуризму. До складу EuroGites входять 35 професійних організацій із 28 країн Європи [45].

Модель сільського туризму в Європі базується на трьох ключових компонентах:

- Агротуризм, що охоплює діяльність на базі функціонуючих аграрних господарств у сільській місцевості.
- Сільський туризм, який включає проживання в гостинних садибах (так званих «зелених»).
- Туризм у сільських територіях, що реалізується через готелі, розташовані в сільській місцевості.

Основні послуги, які надаються у сфері зеленого туризму, включають гастрономічні пропозиції, розміщення, активні види відпочинку, доступ до мальовничих краєвидів і природних ландшафтів, а також ознайомлення з історичною та культурною спадщиною, участь у місцевих подіях і фестивалях.

У багатьох європейських країнах впроваджено систему категоризації закладів сільського туризму, яка визначає рівень їхнього матеріально-технічного забезпечення та якості обслуговування. Ці функції здійснюють спеціальні комісії, які працюють при міністерствах туризму. Вони проводять регулярні інспекції сільських садиб, здійснюють моніторинг їхньої діяльності та присвоюють відповідні категорії рівня сервісу.

Основою класифікації сільських помешкань у Європі є заклади, що надають послуги розміщення та харчування (формат Bed&Breakfast), а також помешкання з системою самообслуговування (self-catering). Вибір закладів для відпочинку у сфері сільського туризму організовано за пошуковим принципом. На офіційних веб-сайтах сільського туризму конкретної країни користувач може самостійно встановлювати параметри пошуку, такі як регіон, тип розміщення (Bed&Breakfast або self-catering), кількість місць для проживання, рівень категоризації (якість послуг), період і тривалість відпочинку, а також прийнятний ціновий діапазон.

Проте, цей досвід досі мало використовують у сфері сільського зеленого туризму Тернопільщини. В Україні діє програма добровільної категоризації «Українська гостинна садиба», яка базується на положеннях Закону України

«Про туризм», міждержавних стандартах туристично-екскурсійного обслуговування, а також аналогічних стандартах, розроблених у країнах-членах Європейської федерації сільського і фермерського туризму (EuroGites). До країн, чий стандарт враховували при розробці українських вимог, належать Австрія, Ірландія, Німеччина, Польща, Угорщина, Швеція, Швейцарія, Чехія.

Категоризаційні вимоги до «Української гостинної садиби» створено відповідно до ДСТУ 4268:2003 «Послуги туристичні [38]. Засоби розміщення. Загальні вимоги». Програма охоплює індивідуальні та колективні не готельні засоби розміщення, власники яких є членами громадської організації «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні» або добровільно об'єднуються в мережу «Українська гостинна садиба».

Категоризація передбачає чотири рівні:

- Базова категорія (без позначення квіткою).
- Перша категорія (позначена однією квіткою мальви).
- Друга категорія (позначена двома квітками мальви).
- Третя категорія (позначена трьома квітками мальви).

Символ «Українська гостинна садиба» включає український і англійський написи («українська гостинна садиба» та «Ukrainian Guest House») і графічний символ із зображенням традиційної хатинки. Цей знак використовується для демонстрації рівня сервісу, дозволяє господарям вказувати якість послуг у рекламі та встановлювати ціни відповідно до категорії.

На сьогодні, жодна сільська садиба Тернопільської області досі не пройшла добровільну категоризацію і не отримала знак «Українська гостинна садиба». Це свідчить про низьку активність місцевих підприємців у сфері зеленого туризму, недостатню готовність до конкурентної боротьби та відсутність прагнення підвищувати якість надаваних послуг до європейського рівня.

Тернопільська область має значний потенціал для розвитку зеленого туризму завдяки природним багатствам, історико-культурній спадщині та гостинності місцевого населення(табл. 2.2).

Таблиця 2.2

SWOT-аналіз зеленого туризму Тернопільської області

	Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
	1. Чисте довкілля та багатство природних ресурсів (мальовничі краєвиди, флора і фауна). 2. Значна кількість історико-культурних пам'яток, таких як замки, церкви та музеї. 3. Збереження національних традицій і автентичної культури регіону. 4. Гостинність місцевих жителів. 5. Невисока вартість проживання та харчування. 6. Харчування з екологічно чистих продуктів місцевого виробництва. 7. Велика кількість приватних садиб, готових приймати туристів.	1. Низький рівень якості проживання у більшості садиб. 2. Проблеми з водопостачанням у віддалених селах. 3. Низька обізнаність населення про можливості зеленого туризму. 4. Відсутність володіння іноземними мовами у власників садиб. 5. Негативний імідж країни через військові дії. 6. Слабка розвиненість електронних систем бронювання послуг. 7. Низький рівень туристичної інфраструктури в деяких громадах. 8. Недостатня кількість сучасних атракцій для туристів.
Зовнішнє середовище	Можливості (O)	Перешкоди (T)
	1. Зростання доходів і зайнятості місцевого населення через розвиток туризму. 2. Поліпшення умов життя в сільських громадах через розвиток інфраструктури. 3. Формування позитивного іміджу Тернопільщини та України загалом. 4. Збереження історико-культурної спадщини регіону через туристичний попит. 5. Розвиток інфраструктури, необхідної для забезпечення комфортного відпочинку туристів.	1. Відсутність системи категоризації знижує якість умов для туристів. 2. Політична ситуація та імідж країни у світі ускладнюють залучення іноземних інвестицій. 3. Зростання рівня злочинності через економічну нестабільність країни відлякує потенційних туристів. 4. Відсутність чіткої нормативно-правової бази ускладнює організацію сільського туризму.

Джерело: розроблено автором

Ці переваги створюють сприятливі умови для залучення як внутрішніх, так і міжнародних туристів, особливо в умовах зростаючого інтересу до екологічно чистого та автентичного відпочинку.

Попри це, регіон стикається з низкою викликів, які обмежують його туристичні можливості. Серед головних проблем можна виділити недостатній розвиток інфраструктури, низьку якість послуг у приватних садибах, відсутність електронних систем бронювання, а також брак обізнаності місцевого населення та власників садиб про особливості організації зеленого туризму. Додатковим бар'єром є негативний міжнародний імідж України через військові дії та економічну нестабільність.

Проте розвиток зеленого туризму має значний економічний і соціальний потенціал. Він може сприяти підвищенню доходів місцевого населення, створенню нових робочих місць, збереженню історико-культурної спадщини та поліпшенню якості життя у сільських громадах. Важливим аспектом також є формування позитивного іміджу Тернопільщини та України на міжнародному рівні.

Для досягнення цих цілей необхідно вирішити ключові проблеми галузі: удосконалити інфраструктуру, впровадити стандарти якості, розробити нормативно-правову базу, а також популяризувати зелений туризм серед місцевого населення та потенційних туристів. Ці кроки дозволять Тернопільщині посісти провідне місце серед регіонів України, орієнтованих на розвиток екологічного й культурно-історичного туризму.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

3.1. Стратегії збереження та популяризації культурної спадщини в контексті сільського зеленого туризму

З огляду на події, що тривають в Україні, зокрема на російсько-українську війну, яка триває з 2014 року, та на обрані напрями розвитку, такі як націоналізація, українізація й національно-патріотичне виховання молодого покоління, в повоєнний період одним із ключових напрямів туризму має стати етнічний туризм. Це один з перспективних аспектів культурно-історичного туризму, який передбачає знайомство з мовою, побутом, кухнею, культурою, архітектурою, святами і обрядами різних регіонів України [43]. Метою етнічного туризму є ознайомлення з культурними, побутовими та історичними особливостями конкретних місцевостей, і в цьому контексті організація анімаційної діяльності в етнічному стилі у закладах індустрії гостинності стає важливим інструментом для демонстрації багатства та різноманіття культурної спадщини України.

Оскільки значну частину української національної ідентичності, що є основою етнічного туризму, складає нематеріальна культурна спадщина, її важко адекватно представити без належної анімаційної діяльності в індустрії гостинності. Нематеріальна культурна спадщина України — це складова частина загальної концепції нематеріальної культурної спадщини, запропонованої в 1990-х роках як аналог Світової спадщини ЮНЕСКО, яка акцентує увагу на матеріальній культурі.

До нематеріальної культурної спадщини відносяться:

- усна народна творчість (прислів'я, примовки, загадки, розповіді, вірші, легенди, міфи, казки, пісенні тексти, епічні пісні, змови, молитви, декламація, драми, мультфільми, мемуари, похоронні плачі);

- народні традиції, звичаї, свята, обряди;
- народна виконавська майстерність (музична, пісенна, танцювальна, театральна, пантоміма, релігійні святкування, карнавали);
- традиційні звичаї та ритуали, що відбуваються протягом року, родинні та ситуаційні обряди (хрестини, весілля, похорон, місцеві та екологічні церемонії, паломництво, святкові ходи, ігри, веселощі, дитячий фольклор);
- традиційні ремесла та промисли; знання та практики українського народу, що стосуються природи та всесвіту (народна медицина, народний календар, національна кухня, народний одяг, народна метеорологія).

Усі ці елементи, що передаються від покоління до покоління, постійно відтворюються в громадах, формуючи почуття самобутності та наступності, що сприяє розвитку поваги до культурного розмаїття та творчості людини [28].

На березень 2023 року до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України внесено 63 елементи [29]. При цьому жодна область країни не позбавлена наявності елементів нематеріальної культурної спадщини, що свідчить про величезне культурне багатство українського народу та забезпечує міцну ресурсну основу для розвитку етнічного туризму.

В Тернопільській області це [29]:

1) Борщівська народна вишивка.

Елемент Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України «Борщівська народна вишивка» представляє собою комплекс знань та навичок, пов'язаних із технологією виконання різних швів, мережок, змережування, а також морщенням тканини в необхідних ділянках виробу. Важливу роль у цьому мистецтві відіграє специфічне поєднання швів для створення окремих візерунків і орнаментальних мотивів, а також застосування стабільних кольорових комбінацій та різноманітних традиційних матеріалів.

2) Обряд «засівання з конем у селі Вістря Чортківського району Тернопільської області».

Обряд «Засівання з конем», що зберігся у селі Вістря Тернопільської області, включений до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. У ніч з 13 на 14 січня молодь проводить цей новорічний обряд, в якому беруть участь колядники, засівальники та поводитир коня [40]. Учасники ретельно готують коня, який входить до будинків, де є незаміжні дівчата. Під час колядування та віншування коня годують, а після цього дівчину запрошують до танцю, що символізує її майбутнє заміжжя. Обряд передається з покоління в покоління і навіть за радянської влади продовжувався, зберігаючи традицію.

Крім того, стародавню лемківську страву киселицю, яку готують на Тернопільщині, планують внести до переліку об'єктів нематеріальної культурної спадщини Тернопільщини і подати до національного переліку [8].

Завдяки численним мистецьким подіям і фестивалям, що сприяють збереженню й популяризації національної спадщини. Серед найвідоміших – міжнародний музичний фестиваль «Файне місто», книжковий фестиваль «ДжураФест», фольклорні свята «Дзвони Лемківщини» та «В Борщівському краї цвітуть вишиванки» (рис. 3.1).

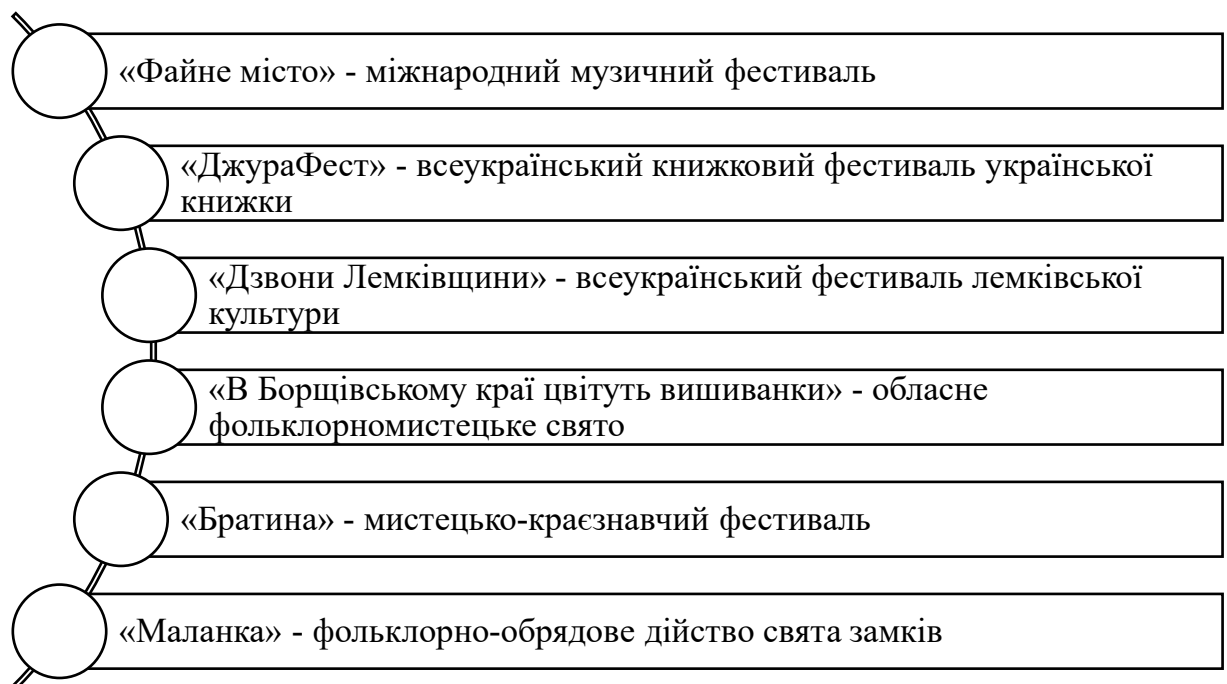

Рис. 3.1. Мистецькі події і фестивалі Тернопільщини

Джерело: складено автором на основі [14]

Також значними є події, присвячені етнографічним традиціям, як-от фестиваль «Маланка». Тернопільщина поєднує в собі сучасні освітні технології та багату культурну спадщину, створюючи сприятливі умови для розвитку освіти, науки та мистецтва в регіоні.

Інтеграція культурної спадщини у стратегії розвитку сільського зеленого туризму передбачає також створення інфраструктури. Розвиток місць для відпочинку, екологічно чистих готелів і ресторанів із традиційною кухнею дозволяє забезпечити якісний сервіс для туристів, не порушуючи гармонію природного середовища та історико-культурного контексту. Тернопільська область має усі передумови та великий потенціал для подальшого розвитку туристичного ринку.

Узагальнену інформацію щодо туристичного потенціалу Тернопільської області подано у табл. 3.1.

Стан туристичної індустрії Тернопільської області наразі характеризується певною хаотичністю. Незважаючи на значний туристичний потенціал регіону, існує низка проблем, які перешкоджають його повноцінному використанню та вимагають негайного вирішення. До таких проблем належать:

- недостатня нормативно-правова база для сприяння розвитку туризму в області;
- низький рівень інформаційного забезпечення та підтримки туристичної діяльності в регіоні;
- слабка представленість бренду Тернопільщини як в Україні, так і на міжнародному рівні;
- відсутність детальних статистичних досліджень, зокрема щодо стану туристичної інфраструктури, кількості колективних засобів розміщення, закладів громадського харчування, обсягів внутрішнього та зовнішнього туризму, тривалості перебування туристів у регіоні, структури їхніх витрат тощо. Ця інформаційна прогалина значно ускладнює аналіз і планування розвитку туризму області.

Таблиця 3.1

Туристичний потенціал Тернопільської області

Компоненти	Критерії	Показники
Туристично-рекреаційні ресурси	Природні ресурси та природно-антропогенні ресурси	Площа природоохоронних територій (122634,1 га)
		Кількість національних парків, інших природоохоронних об'єктів (419 територій та об'єктів природно-заповідного фонду)
	Соціальні ресурси	Кількість архітектурних та культурно-історичних пам'яток (1936)
		Мережа музеїв, театрів, інших закладів розваг і атракцій (2067)
		Кількість найважливіших біо соціальних ресурсів (6)
		Кількість найважливіших подієвих ресурсів (38)
Туристична інфраструктура	Розвиток туристичної індустрії	Кількість суб'єктів туристичної діяльності (46)
	Інфраструктура гостинності	Забезпеченість території засобами розміщення для різних категорій туристів (66)
		Забезпеченість території закладами ресторанного господарства для різних категорій туристів (234)
		Цінова конкурентоспроможність послуг у туристичних підприємствах (7,5)
		Якість обслуговування (7,2)
	Транспортна доступність	Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, тис. км на км ² (405 км)
		Щільність залізних колій загального користування, тис. км на кв. км (45,9)
		Кількість аеропортів (1)
Загальний імідж регіону, соціальне середовище	Якість життя населення	Кількість економічно активного населення (у % до загальної кількості) (61,2)
		Доходи на душу населення (31525)
	Підтримка розвитку туризму	Наявність програм розвитку туризму +
	Позитивний туристичний імідж регіону	Сформованість системи маркетингових комунікацій +
		Популярність туристичного бренду території (27%)
	Екологічна безпека	Щільність шкідливих викидів в атмосферу (4,4)
	Правова безпека	Кількість злочинів на 10 тис. населення (39,6)

Джерело: складено автором на основі [27]

- обмежений обсяг інвестицій, залучених до туристичної галузі;
- недостатньо розвинена інфраструктура, що не відповідає сучасним стандартам і потребам туристів;
- брак інноваційних підходів до створення нових туристичних продуктів.

Очевидно, що подальший розвиток туристичної галузі в області можливий лише за умови активної популяризації регіону на національному та міжнародному рівнях. Необхідно презентувати історико-культурні та природні об'єкти потенційним туристам, створюючи для них привабливий імідж області. Важливим напрямом є вдосконалення інфраструктури: збільшення кількості готелів, ресторанів, забезпечення відповідності їх міжнародним стандартам, ремонт доріг, покращення транспортного сполучення між ключовими туристичними об'єктами.

Окремої уваги потребує підвищення рівня освіти у сфері гостинності та туризму, а також збільшення кількості кваліфікованих кадрів у цій галузі. Рациональне використання історико-культурних і природних ресурсів із врахуванням міжнародного досвіду сприятиме збереженню унікального потенціалу регіону та його сталому розвитку.

Ключовим завданням є створення комплексного туристичного продукту, який задовольняв би сучасні запити туристів і сприяв розвитку різних напрямків туризму: від культурно-пізнавального до сімейного чи ділового. Лише за умови системного підходу до вирішення існуючих проблем Тернопільська область зможе реалізувати свій багатогранний туристичний потенціал.

Загалом, збереження та популяризація культурної спадщини Тернопільської області у межах сільського зеленого туризму може стати моделлю сталого розвитку регіону. Вона сприяє економічному піднесенню, збагаченню культурного життя та формуванню позитивного іміджу Тернопільщини як унікальної туристичної дестинації.

3.2. Залучення місцевих громад до розвитку сільського зеленого туризму

На сьогоднішній день підтримка місцевих громад є надзвичайно важливою. Консолідація зусиль державних органів, місцевого самоврядування, підприємств туристичної галузі, навчальних закладів і громадських організацій сприяла створенню комплексного туристичного продукту «TERNOPIL*YA: new emotions», заснованого на локальних туристичних ініціативах і їх впровадженні туроператорами. Це також дозволило реалізувати інноваційний та кластерний підхід, що враховує перспективні види туризму, а також активізувати інвестиційні процеси через залучення малого та середнього бізнесу.

З початку 2018 року в Теребовлянській міській об'єднаній територіальній громаді було створено перший туристичний кластер, який об'єднав постачальників послуг сільського зеленого туризму, апітуризму, польотів на паратрайку, екскурсів і громадські організації в єдиний локальний продукт «Княжий град – запрошує». У липні 2020 року в Буцацькій міській об'єднаній територіальній громаді також був створений туристичний кластер, що активно працює над розробкою продукту на основі природних ресурсів та історичних пам'яток.

Задля розвитку міжмуніципальних зв'язків реалізується проєкт «Від Волині до Поділля», що охоплює Шумську та Кременецьку міські громади Тернопільщини, а також Смизьку громаду Рівненської області. Окрім того, активно розвивається кластер сільського зеленого туризму «Мальовнича Бережанщина», який об'єднує понад десять садиб та сприяє відродженню місцевої культури та розвитку сільського туризму.

Співпраця з Українською асоціацією активного та екологічного туризму дозволила розробити проєкт розвитку еко- та агротуризму «Тернопільське Придністер'я» (мережа туристичних маршрутів «Прадавній велет»), що активізує місцеві громади та підтримує розвиток понад п'ятнадцяти видів

підприємництва в Борщівському, Бучацькому, Заліщицькому, Монастириському та Чортківському районах. В перспективі це сприятиме інтеграції туристичних продуктів цих територій до міжнародної мережі Greenways («Зелені Шляхи»). Чортківська міська рада активно працює над створенням кластеру в рамках цього проєкту.

Успішно реалізовано туристичний бренд «TERNOPIL*YA new emotions» («Тернопілля – у пошуках нових емоцій»), який став основним маркером для численних локальних туристичних продуктів, що охоплюють різні туристичні напрямки області.

У рамках розробки, брендування та комерціалізації комплексних тематичних туристичних продуктів, в області активно реалізуються бренди, такі як «Замки Тернопілля», «Дністровський каньйон», «Говтри – Медобори», «Кременецькі гори», «Тернопільські печери», «Файне місто» та інші. Щорічно проводяться презентації цих продуктів на понад 20 виставкових заходах в Україні та 5 заходах за кордоном. Інформація про Тернопільщину також представлена на виставках в Литві, Угорщині, Естонії та Словаччині, а також проводяться прес-тури для медіа та блогерів.

Створена інтерактивна туристична карта області [15], яка містить понад 300 туристичних об'єктів і доступна на чотирьох мовах. Також організовано промокампанії на національних веб-порталах та у співпраці з ТМ «Тернопільське», що включає загальноукраїнську акцію «Подорожуй Тернопільщиною. Подорожуй з Тернопільським». Відеоматеріали про фортифікаційні споруди краю транслуються на всеукраїнських телеканалах та в інтернет-просторі.

Додатково, активно розвиваються соціальні мережі, зокрема сторінка «Тернопільщина туристична» у Facebook та група «Тернопілля туристичне», а також Instagram-сторінка «Ternopillya», що дозволяє зібрати понад 100 туристичних активістів і представників ЗМІ для популяризації туристичних можливостей Тернопільської області.

Завдяки сертифікації, яку проводить «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму», сільські садиби мають можливість отримувати підтримку з боку державних та регіональних програм розвитку цього виду туризму. Це включає доступ до фінансових ресурсів, пілг та інвестицій, що сприяють модернізації та розвитку інфраструктури.

Сертифіковані садиби набувають більшої цінності, що робить їх привабливими для туристів. Така практика є поширеною в економічно розвинених країнах і дозволяє прогнозувати збільшення потоку іноземних туристів до сертифікованих об'єктів в Україні.

Отримання сертифікату «Українська гостинна садиба» має значний позитивний вплив на розвиток сільського зеленого туризму, оскільки забезпечує ряд переваг:

- підвищення якості обслуговування завдяки встановленим стандартам, що мотивують власників садіб підвищувати комфорт та рівень гостинності;
- збільшення довіри з боку туристів, оскільки сертифікація підтверджує відповідність об'єкта певним стандартам якості;
- можливості для маркетингу та просування через спеціалізовані платформи та каталоги, що популяризують сертифіковані об'єкти;
- наявність конкурентної переваги, оскільки сертифіковані садиби привертають більшу увагу туристів завдяки надійності, безпеці та високій якості послуг;
- сприяння сталому розвитку, оскільки сертифікація часто передбачає дотримання екологічних стандартів та принципів відповідального використання природних ресурсів.

Розвиток екотуризму в Тернопільській області потребує не лише соціального, але й економічного піднесення місцевих громад, а також підвищення рівня екологічної освіти.

Тернопільщина має потужний інтелектуальний і культурний потенціал, що робить її важливим центром освіти та просвітництва в Україні. Регіон характеризується розвиненою освітньою інфраструктурою, яка включає 821

загальноосвітній заклад, де навчається понад 106 тисяч учнів, та 583 дошкільні установи, які відвідують майже 32 тисячі дітей.

Система професійно-технічної освіти охоплює 22 заклади, а мережа вищої освіти представлена 30 установами, серед яких три мають статус національних і забезпечують навчання майже 45 тисяч студентів (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Показники освітнього та наукового потенціалу Тернопільщини

Джерело: складено автором на основі [14]

Високий рівень наукової діяльності регіону підтверджується наявністю 16 науково-дослідних установ із понад трьома тисячами спеціалістів. Особливу увагу привертає Регіональний міжуніверситетський стартап-центр при Тернопільському національному технічному університеті, який став першою такою платформою в західній Україні.

Для цього доцільно створити інтегровану довідково-інформаційну систему, яка охоплюватиме природні, історико-культурні пам'ятки, туристичні маршрути та екскурсійні тури. Крім того, необхідно розширювати мережу екологічних маршрутів і формувати нові туристичні об'єкти.

Важливість поєднання екотуристичної та природоохоронної діяльності визначено у статті 9 Закону України «Про природно-заповідний фонд

України», де зазначено, що «одним із видів використання територій і об'єктів природно-заповідного фонду є використання їх в оздоровчих та інших рекреаційних цілях за умови дотримання природоохоронного режиму, встановленого цим законом та іншими законодавчими актами» [1].

З огляду на це, перспективним напрямом є адаптація європейського досвіду, зокрема у розвитку таких форм туризму, як еко-курорти, природні парки, еко-котеджі, глемпінги та інші сучасні формати.

З урахуванням сказаного вище, пропонуємо перелік заходів щодо перспективного розвитку галузі туризму в Тернопільській області (табл. 3.2).

Таким чином, розвиток екотуризму в Тернопільській області має чітко визначені напрями, кожен із яких спрямований на зміцнення туристичної галузі та інтеграцію природоохоронних і культурних цінностей. Економічний розвиток громад є важливою складовою, яка передбачає залучення місцевого населення до туристичної діяльності, створення нових робочих місць і підтримку підприємництва. Це досягається через організацію фермерських господарств для продажу екологічних продуктів і розвиток ремісничих майстерень, що приваблюють туристів.

Розвиток внутрішнього та в'їзного туризму є ключовим фактором соціально-економічного прогресу Тернопільщини. Основним пріоритетом є формування конкурентоспроможної туристичної індустрії, здатної задовольнити потреби як внутрішніх, так і іноземних туристів. Для досягнення цієї мети необхідна тісна координація між галузями, міжрайонна співпраця та впровадження інноваційних підходів у веденні туристичного бізнесу. Це дозволить ефективно використовувати наявні туристичні ресурси, забезпечуючи швидке формування регіонального туристичного продукту та його просування на міжнародному та внутрішньому ринках.

З огляду на системність проблем у сфері туризму області, передбачається їх вирішення шляхом створення сприятливого середовища для розвитку бізнесу та стимулювання інвестицій у туристично-рекреаційну індустрію.

Таблиця 3.2

Напрями розвитку екотуризму в Тернопільській області

Напрямок	Опис	Приклади реалізації
Економічний розвиток громад	Залучення місцевого населення до туристичної діяльності, створення робочих місць, розвиток підприємництва.	- Організація фермерських господарств із продажу еко-продуктів. - Створення ремісничих майстерень для туристів.
Підвищення рівня екологічної освіти	Навчання місцевих жителів та туристів основ екологічної культури, збереження природи.	- Проведення семінарів, тренінгів. - Відкриття еко-центрів із інтерактивними експозиціями.
Розробка інформаційної системи	Створення бази даних про природні, історичні та культурні об'єкти, туристичні маршрути.	- Веб-портали з картами маршрутів. - Мобільні додатки для туристів із рекомендаціями, фото, відео.
Розвиток екологічних маршрутів	Маркування стежок, об'єднання природних та культурних об'єктів в єдині маршрути, створення інфраструктури.	- Пішохідні, велосипедні та кінні маршрути. - Стежки для спостереження за дикою природою.
Формування нових туристичних об'єктів	Розробка сучасних об'єктів для залучення туристів, інтеграція з природоохоронними ініціативами.	- Створення екологічних парків, глемпінгів. - Відновлення історичних об'єктів та адаптація їх під туристичні потреби.
Інтеграція з природоохоронною діяльністю	Забезпечення дотримання природоохоронного режиму відповідно до законодавства України.	- Встановлення інформаційних стендів у заповідниках. - Організація турів з мінімальним впливом на природу.
Адаптація європейського досвіду	Використання сучасних практик розвитку екотуризму, популярних у країнах ЄС.	- Запровадження еко-курортів із застосуванням альтернативної енергетики. - Відкриття еко-котеджів із локальною стилістикою.

Джерело: розроблено автором

Необхідно також розвивати місцеву туристичну інфраструктуру, підвищувати якість обслуговування та покращувати туристичний сервіс. Важливим є також налагодження ефективної взаємодії між органами влади, наукою, бізнесом і громадськістю у пріоритетних туристичних дестинаціях, що дозволить підвищити ефективність маркетингу та просування регіонального туристичного продукту.

Програма реалізації цієї стратегії має термін виконання з 2021 по 2025 роки, і передбачає два етапи: перший етап триває з 2021 по 2023 роки, другий — з 2024 по 2025 роки (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Ресурсне забезпечення програми розвитку туризму в Тернопільській області
на 2021–2025 роки, тис. грн

Обсяг коштів, які пропонується залучити на виконання програми	Етапи виконання програми					Усього витрат на виконання програми
	I			II		
	2021	2022	2023	2024	2025	
Обсяг ресурсів, усього, у тому числі:	2260,0	2260,0	2260,0	2260,0	2260,0	11300,0
коштів обласного бюджету	2260,0	2260,0	2260,0	2260,0	2260,0	11300,0

Джерело: [9]

На першому етапі планується реалізація таких заходів, як забезпечення ефективного використання природних, рекреаційних і культурно-історичних ресурсів, створення конкурентоспроможних туристичних продуктів, представлення області на національних і міжнародних ринках, а також забезпечення належного рівня організаційних та технічних вимог щодо безпеки туристів.

Другий етап зосереджуватиме основні зусилля на розбудові туристичної та інформаційно-довідкової інфраструктури вздовж основних автомобільних шляхів, створенні туристично-інформаційних центрів для ефективного управління дестинаціями та забезпеченні високої якості сервісу і безпеки при наданні туристичних послуг. Загальний обсяг фінансування програми становить 11 300,0 тис. гривень, з яких на перший етап планується виділити 6 780,0 тис. гривень, а на другий — 4 520,0 тис. гривень.

Основними завданнями програми є реалізація загально регіональних заходів, спрямованих на розвиток туристичної індустрії Тернопільщини, підтримка та розвиток перспективних видів туризму в рамках комплексного туристичного продукту «TERNOPIL*YA: new emotions», розвиток співпраці з провідними туроператорами, реалізація грантових проєктів у сфері туризму,

підвищення якості обслуговування та створення атмосфери гостинності, а також активне просування області як унікальної туристичної дестинації. Важливою складовою є інноваційний підхід до формування туристичного продукту, вдосконалення інфраструктури та кластерний підхід до розвитку

Підвищення екологічної освіти є ще одним ключовим напрямом, оскільки формування екологічної свідомості сприяє збереженню природного багатства області. Організація семінарів і відкриття еко-центрів із інтерактивними експозиціями забезпечують навчання як місцевих жителів, так і туристів.

Розробка інформаційних систем є фундаментом для створення сучасної інфраструктури, що забезпечує доступність даних про туристичні об'єкти та маршрути. Веб-портали та мобільні додатки стають ефективними інструментами для орієнтації туристів, пропонуючи рекомендації, карти та мультимедійні матеріали.

Розвиток екологічних маршрутів передбачає маркування стежок і створення інфраструктури для різних видів туризму, таких як пішохідний, велосипедний і кінний. Такі маршрути часто поєднують природні та культурні об'єкти, надаючи туристам можливість спостерігати за дикою природою.

Формування нових туристичних об'єктів з акцентом на екологічну складову сприяє популяризації регіону. Створення екопарків, глемпінгів та відновлення історичних пам'яток дозволяє забезпечити інтеграцію з природоохоронними ініціативами та залучити нові потоки туристів.

Інтеграція з природоохоронною діяльністю та адаптація європейського досвіду дають змогу підвищити якість туристичних послуг і забезпечити їхню сталість. Впровадження еко-курортів із використанням альтернативної енергетики й еко-котеджів, що відповідають локальній стилістиці, дозволяє Тернопільській області вийти на новий рівень у сфері екотуризму.

3.3. Сприяння залученню інвестицій та підтримка підприємців у сфері сільського зеленого туризму

Сільський зелений туризм в Україні має значний потенціал для внеску в національний валовий внутрішній продукт, водночас виступаючи важливим напрямом розвитку туристичної галузі, яка є ключовим пріоритетом в економічній політиці країни. Незважаючи на визнання цього виду туризму як важливого чинника для сталого розвитку сільських територій, проблеми у його розвитку, що полягають у відсутності чіткої стратегії, недостатній правовій базі та низькому рівні туристичного іміджу, залишаються актуальними.

За оцінками аналітичної компанії Hotel & Destination Consulting, сільський туризм в Україні не відповідає західноєвропейським стандартам, оскільки він значною мірою базується на реконструкції старих сільських будинків, що створює специфічний туристичний продукт. Однак, цей напрямок має потенціал стати важливим джерелом доходу для малих та середніх підприємств у сільській місцевості, зокрема через участь особистих та сімейних фермерських господарств. Сільський зелений туризм також може стати конкурентною перевагою для об'єднаних територіальних громад.

У сучасному контексті розвитку сільського туризму в країнах ЄС було реалізовано ряд програм. Однією з них є програма «EXPERT», спрямована на стимулювання розвитку сільського туризму в регіонах і країнах-учасниках, що ґрунтується на принципах інновацій, трансферабельності, сталого розвитку та прибутковості. Цільовою аудиторією цієї програми стали «спеціалізовані туристи», серед яких — професійні організації, навчальні заклади та групи з певним фаховим напрямом. Після першого року реалізації програми була створена Асоціація розвитку сільського туризму (ATRAC), яка продовжила реалізацію проєктів програми «EXPERT» та сприяла розвитку культурного та сільського туризму [49].

Іншою важливою ініціативою є програма «The village I love» («Село, яке я люблю»), започаткована EUROTER, яка наразі охоплює 51 проєкт. Програма, доступна трьома мовами (німецькою, англійською та французькою), орієнтована на розвиток сільського туризму через організацію конкурсів і має на меті стати прикладом для тих, хто планує реалізувати свої ініціативи в цій сфері.

Однією з успішних ініціатив є програма «Data base on rural tourism services» («База даних послуг сільського туризму»). Враховуючи важливість сучасних технологій, розробники проєкту створили програмне забезпечення для збору інформації про послуги на ринку сільського туризму. Ця інформація охоплює компанії, які надають туристичні послуги, елементи культури та мистецтва, характерні для кожного регіону, а також особливості природного середовища. Метою програми є узгодження наявних послуг із потребами сільського туризму, що дозволяє покращити взаємодію між постачальниками послуг та туристичними агентствами. Ініціатива була реалізована в регіоні Фріулі-Венеція-Джулія і згодом запропонована Міністерством туризму Італії для інших регіонів.

Іншою важливою програмою є «European rural tourism network» («Європейська мережа сільського туризму»), організована EUROGÎTES у співпраці з 12 організаціями, що займаються сільським туризмом, у 9 країнах Європи, а також з EUROTER [49].

Програма включає три основні елементи: надання технічної допомоги для розвитку мережі сільських готелів в Угорщині, Німеччині, Португалії, Іспанії, Чехії та Румунії; забезпечення знань про європейський ринок сільського туризму; створення програм з інформаційного супроводу та просування сільських готелів у кожній країні. Вона також включає навчання фахівців, які займаються туристичною діяльністю на селі, а також власників ферм та пансіонатів. Основною метою цього проєкту є підтримка розвитку сільського життя в Європі та допомога країнам Східної і Центральної Європи в їхніх зусиллях із розвитку сільських територій.

Програма інтегрованого розвитку сільського туризму є складовою стратегії ЄС щодо сталого розвитку сільського зеленого туризму, спрямованою на підтримку місцевих ініціатив, які виграють від цієї стратегії. За даними Євростату, значна частина туристичного сектору економік країн ЄС формується саме в сільській місцевості. У 2021 році близько 43,8% усіх ліжок у туристичних місцях розміщення знаходилися в сільських районах ЄС, порівняно з 33,8% в містах і передмістях та 21,4% у містах. У сільських місцевостях також було зафіксовано приблизно 37% усіх ночівель у місцях розміщення туристів, в той час як у містах та передмістях ці показники становили 35% і 28% відповідно.

У контексті абсолютних показників найбільшу кількість ліжок у сільській місцевості серед держав-членів мають Франція, Італія, Німеччина, Іспанія, Греція, Австрія та Хорватія. При цьому більшість з цих країн (окрім Італії та Іспанії) мають більше ліжок саме в сільській місцевості, аніж у містах, селищах або передмістях. Ці ж країни також займають лідируючі позиції за кількістю ночівель у сільській місцевості. Після значного відновлення туристичних потоків у 2022 році зберігається стійкий інтерес до сталого туризму, зокрема в сільській місцевості та прилеглих регіонах, хоча ця тенденція може бути ускладнена кризою вартості життя [50].

Згідно з результатами звіту Booking.com щодо екологічних подорожей 2023 року, 76% із 33 000 опитаних мандрівників у 35 країнах вказали, що прагнуть подорожувати більш екологічно впродовж наступного року. Це на 16 відсоткових пунктів більше порівняно з опитуванням 2021 року та на 5 пунктів більше за 2022 рік. Проте близько 75% учасників зазначили, що глобальна енергетична криза та високі витрати впливають на їхні туристичні плани. Окрім того, 49% вказали, що більш екологічні варіанти подорожей занадто дорогі — на 11% більше порівняно з 2022 роком. Проте 43% респондентів заявили, що готові платити додатково за подорожі з екологічною сертифікацією.

Це також відповідає оцінкам UNWTO, згідно з якими у 2023 році туристи все більше шукають оптимальне співвідношення ціни та якості, а також надають перевагу подорожам ближче до дому, реагуючи на складний економічний клімат та невизначену геополітичну ситуацію. Інші звіти в індустрії гостинності також вказують на відновлення інтересу до екологічного туризму як одного з головних туристичних трендів 2023 року, включаючи віддалену роботу, цифрове кочування та незвичайні напрямки для мандрівників, які прагнуть уникнути перенаселених туристичних місць.

Основні чинники, які сприяють розвитку сільського зеленого туризму в Україні, включають великий попит на екологічно чисті туристичні послуги, унікальні природно-рекреаційні ресурси, багатогранну історико-культурну спадщину та розвиток локальних традицій. Проте, незважаючи на ці переваги, розвиток цього виду туризму залишається обмеженим через відсутність належної інфраструктури, нестабільну політичну ситуацію, відсутність єдиних стандартів цін та відсутність чіткої рекламної стратегії.

В умовах реформування сільського господарства були впроваджені специфічні фінансові інструменти залучення капіталу, які можуть бути використані як інвестиції. До таких інструментів належать заставні закупівлі та компенсація відсоткових ставок за кредитами. Відшкодування відсоткових ставок за кредити, надані комерційними банками, забезпечує підтримку інвестиційних ініціатив підприємств, які здійснили придбання основних засобів, модернізацію або розширення виробничих потужностей. Хоча цей інструмент не є безпосередньою формою інвестиційної діяльності, він сприяє підвищенню ефективності господарств шляхом зменшення вартості кредитних ресурсів.

Сприяння залученню інвестицій у сферу сільського зеленого туризму є важливим аспектом розвитку цієї галузі, оскільки цей сектор має значний потенціал для створення нових робочих місць, підвищення доходів населення сільських територій і розвитку інфраструктури. Основним завданням є формування сприятливих умов для інвесторів через створення правових,

фінансових і соціальних стимулів, що забезпечують успішне функціонування підприємств у цій сфері. Залучення інвестицій передбачає не лише фінансову підтримку, а й надання технічних, консультаційних і маркетингових послуг для підприємців, які працюють у сфері сільського туризму.

Одним із ключових механізмів залучення інвестицій є державне регулювання, яке включає в себе створення пільгових умов для інвесторів, наприклад, через надання субсидій, податкових пільг та компенсаційних програм. Важливим інструментом є також розробка програм, які сприяють розвитку інфраструктури сільських територій, що створює передумови для розвитку туризму. За рахунок таких ініціатив можна підтримати як великі інвестиційні проекти, так і місцеві підприємства, що працюють у малих масштабах але мають великий потенціал для розвитку.

Особлива увага повинна приділятися підтримці підприємців, що розвивають сільський зелений туризм. Це включає надання їм доступу до фінансових ресурсів через кредити з пільговими умовами, субсидії та гранти для модернізації та розвитку їхніх підприємств. Одним з важливих аспектів є розвиток навчальних програм, які надають підприємцям необхідні знання з управління бізнесом, маркетингу та екологічних стандартів, що дозволяє покращити якість послуг у сільському туризмі.

Також важливим аспектом є розвиток партнерств між державними органами, місцевими громадами та приватними підприємствами, які можуть ефективно взаємодіяти для залучення інвестицій у сільську інфраструктуру. Система підтримки підприємців у сфері сільського зеленого туризму повинна бути комплексною та передбачати не лише фінансові механізми, а й сприяння розвитку співпраці між різними зацікавленими сторонами. Створення таких партнерств дозволяє ефективно використовувати ресурси та забезпечити сталий розвиток галузі.

Залучення інвестицій у сільський зелений туризм також передбачає підвищення обізнаності про потенціал цієї галузі серед інвесторів. Це можна досягти через проведення маркетингових кампаній, участь у міжнародних

виставках і форумах, що сприяють налагодженню контактів з потенційними інвесторами. Окрім того, важливим є створення позитивного іміджу сільського туризму, який буде приваблювати інвесторів, зокрема через використання екологічних і культурних особливостей територій.

В кінцевому результаті, комплексний підхід до підтримки підприємців та залучення інвестицій у сферу сільського зеленого туризму здатен не лише покращити економічний стан сільських територій, але й сприяти збереженню культурної спадщини та екологічної рівноваги. Сільський зелений туризм має великий потенціал для стійкого розвитку, що дозволить підвищити якість життя в сільських громадах та залучити туристів, які цінують природу, традиції та автентичність.

Особливу увагу слід приділяти активізації зовнішнього інвестування в розвиток сільських територій, особливо в умовах посилення європейської інтеграції. Це передбачає усунення бар'єрів на шляху вільного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили, що, в свою чергу, сприяє формуванню спільного ринку.

Зокрема, важливими для вирішення цих проблем є створення чіткої державної стратегії розвитку сільського зеленого туризму, формування єдиної нормативно-правової бази, розвиток рекламної інфраструктури та вдосконалення механізмів фінансового забезпечення цього сектору. У зв'язку з викликами, спричиненими пандемією та війною, питання безпеки стають важливим аспектом для сталого розвитку туризму, і для Тернопільської області це також є ключовим чинником у залученні інвестицій та підтримці підприємців, що займаються сільським зеленим туризмом.

ВИСНОВКИ

З проведеного дослідження стану та перспектив розвитку сільського зеленого туризму в Тернопільській області можна зробити наступні висновки:

1. Розвиток сільських територій, зокрема в Україні, стикається з серйозними викликами через недостатнє забезпечення інфраструктури та ресурсів, що обмежує їхній економічний та соціальний потенціал. Зокрема, незважаючи на те, що сільський зелений туризм стає популярним напрямом в аграрному секторі, відсутність єдиної дефініції цього явища ускладнює його розвиток та впровадження на законодавчому рівні. Сільський зелений туризм об'єднує відпочинок в сільській місцевості, активний відпочинок, участь у сільськогосподарських роботах та екологічне харчування, що сприяє розвитку місцевих економік і популяризації культури села. Водночас, регулювання галузі та управління її розвитком вимагає створення чітких стандартів та підходів, які б забезпечили стабільність та сталий розвиток цього виду туризму, покращуючи економічне становище сільських господарів та залучаючи інвестиції в регіони.

2. Розвиток інфраструктури сільських територій України, починаючи з радянських часів, має свої особливості, зокрема через значну частину застарілих об'єктів, що потребують модернізації. Перехід до ринкової економіки та недостатнє фінансування призвели до проблем в утриманні житлово-комунального господарства та соціальних сфер. Однак, розвиток туризму в деяких регіонах, таких як Карпати та узбережжя морів, сприяє поліпшенню інфраструктури, зокрема завдяки підвищеному проникненню Інтернету. Сільський зелений туризм, включаючи агротуризм та агроекотуризм, має великий потенціал для розвитку економіки села, сприяючи створенню нових робочих місць, розвитку інфраструктури та підвищенню рівня життя місцевих жителів, одночасно зберігаючи природні ресурси та культуру.

3. Сільський зелений туризм є важливим чинником сталого розвитку сільських територій, виконуючи комплексні функції в економічній, соціальній, екологічній та культурній сферах. Він створює можливості для відпочинку та оздоровлення, стимулює економічне зростання через нові робочі місця та додатковий дохід для місцевих жителів, а також сприяє збереженню культурної спадщини та розвитку соціальних зв'язків між туристами та місцевими громадами. Однак для подолання викликів, таких як сезонність та недостатній рівень комфорту, необхідно впроваджувати підтримку на державному та регіональному рівнях, зокрема через законодавчі ініціативи та фінансову підтримку підприємців. В Україні сільський зелений туризм має значний потенціал для підвищення соціально-економічного рівня сільських територій і розвитку суміжних галузей економіки, що дозволить залучити більше туристів і покращити умови життя місцевих мешканців.

4. Розвиток туризму є важливим чинником економічного та соціального зростання Тернопільської області, особливо завдяки її природно-рекреаційним і історико-культурним ресурсам. Завдяки вигідному географічному положенню, багатій історичній спадщині та природній красі, область має значний потенціал для розвитку різних видів туризму, зокрема «зеленого», культурного, активного та оздоровчого. Проте, незважаючи на ці переваги, галузь туризму потребує подальшого розвитку інфраструктури та інвестицій для покращення конкурентоспроможності на національному та міжнародному ринках. Окремі райони, зокрема Південний, мають великий потенціал завдяки концентрації архітектурних пам'яток, природних об'єктів та культурних заходів, що сприяє збереженню локальних традицій і розвитку туристичної привабливості регіону.

5. У 2022 році туристичний збір на Тернопільщині продовжив демонструвати позитивну динаміку, зростаючи на 32% порівняно з попереднім роком. Внесок територіальних громад, таких як Тернопіль, Почаїв і Кременець, традиційно залишався високим, а новим досягненням стало включення Збараської громади до п'ятірки лідерів, що перевищила

запланований показник майже на 200%. Це відображає успіх місцевих ініціатив, зокрема пов'язаних з агротуризмом, що сприяє економічному зростанню через активний розвиток зеленого туризму та популяризацію культурних і природних переваг регіону.

Попри складні умови воєнного часу, внутрішньо переміщені особи, що оселялися в Тернопільській області, також стали значним джерелом для збільшення туристичного збору. Місцеві підприємства, зокрема зелені садиби та агроферми, пропонували широкий спектр послуг, які підтримували інтерес як місцевих мешканців, так і туристів. Таким чином, завдяки комбінації природних та культурних ресурсів, а також розвитку нових туристичних маршрутів, Тернопільщина стала привабливим регіоном для різноманітних видів туризму.

6. Сільський зелений туризм є перспективною галуззю для розвитку Тернопільської області, враховуючи багатство природних ресурсів, історико-культурну спадщину та гостинність місцевих мешканців. Попри те, що область має значний потенціал для залучення як внутрішніх, так і міжнародних туристів, вона стикається з численними проблемами. Серед основних труднощів можна відзначити недостатньо розвинену інфраструктуру, низьку якість послуг у приватних садибах, відсутність сучасних систем бронювання та обмежену поінформованість місцевих мешканців про специфіку організації зеленого туризму. Крім того, негативний імідж України внаслідок військових дій суттєво ускладнює процес залучення іноземних туристів.

Попри ці труднощі, розвиток сільського туризму має значний потенціал для економічного та соціального розвитку Тернопільщини. Він може сприяти підвищенню рівня життя в сільських громадах, створенню нових робочих місць і збереженню національної спадщини. Важливим кроком є вдосконалення інфраструктури, впровадження стандартів якості послуг та розробка чіткої нормативно-правової бази для розвитку галузі. Підвищення обізнаності серед місцевих жителів і популяризація зеленого туризму

допоможуть створити позитивний імідж регіону на національному та міжнародному рівнях.

7. Ураховуючи поточну ситуацію в Україні та спрямованість національних стратегій на націоналізацію, українізацію та патріотичне виховання, післявоєнний період створює можливості для розвитку етнічного туризму, як складової культурно-історичного напрямку. Етнічний туризм, що включає знайомство з мовою, традиціями, культурою та побутом різних регіонів України, може стати важливим інструментом для збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини. Тернопільська область, з її багатою історико-культурною спадщиною, має великий потенціал для розвитку цього виду туризму завдяки унікальним елементам, таким як Борщівська народна вишивка та обряди, що стали частиною національного переліку. Однак для ефективного розвитку туристичного ринку необхідно вирішити ряд проблем, таких як покращення інфраструктури, популяризація бренду регіону та інвестиції у сферу туризму, що дозволить повною мірою розкрити туристичний потенціал Тернопільщини.

8. Розвиток екотуризму в Тернопільській області вимагає комплексного підходу, що поєднує природоохоронні, економічні та освітні ініціативи. Важливою складовою є сертифікація сільських садиб через «Спільку сприяння розвитку сільського зеленого туризму», яка дозволяє отримати підтримку від державних і регіональних програм. Це включає доступ до фінансових ресурсів, пільг та інвестицій, що сприяють модернізації інфраструктури та підвищенню якості обслуговування. Сертифікація не тільки підвищує привабливість садиб для туристів, але й допомагає забезпечити сталий розвиток, оскільки часто включає екологічні стандарти і принципи відповідального використання природних ресурсів.

Крім того, важливим напрямом розвитку є інтеграція природоохоронної діяльності з туристичними ініціативами. Розширення мережі екологічних маршрутів, створення нових туристичних об'єктів, таких як екопарки, глемпінги та відновлені історичні пам'ятки, дозволяють залучити туристів і

одночасно зберегти природну та культурну спадщину регіону. Впровадження європейського досвіду, зокрема розвиток еко-курортів та еко-котеджів, що відповідають локальній стилістиці, також стане важливим фактором підвищення якості туристичних послуг. Усі ці заходи забезпечують сталий розвиток екотуризму в області, сприяють економічному піднесенню місцевих громад і підвищенню рівня екологічної освіти серед населення та туристів.

9. Сільський зелений туризм в Україні має великий потенціал для внеску в національний валовий внутрішній продукт і є важливим напрямком розвитку туристичної галузі, яка є пріоритетною в економічній політиці країни. Однак розвиток цього виду туризму стикається з кількома проблемами, серед яких відсутність чіткої стратегії, недосконала правова база та низький рівень туристичного іміджу.. Водночас цей напрямок має великий потенціал стати джерелом доходів для малих та середніх підприємств, зокрема через участь фермерських господарств, а також стати конкурентною перевагою для об'єднаних територіальних громад.

В Європі сільський туризм успішно розвивається завдяки різним програмам. Наприклад, програма «EXPERT» стимулює розвиток сільського туризму в регіонах ЄС через інноваційний підхід та сталий розвиток, і вже після року реалізації була створена Асоціація розвитку сільського туризму (ATRAC). Інша ініціатива — «The village I love», започаткована EUROTHER, орієнтована на конкурсні проекти розвитку сільського туризму і доступна трьома мовами. Важливою є також програма «Data base on rural tourism services», яка створює базу даних про послуги на ринку сільського туризму, що дозволяє покращити взаємодію між постачальниками послуг та туристичними агентствами. У цьому контексті особливе значення має програма «European rural tourism network», яка забезпечує підтримку сільського туризму в країнах Європи через створення мережі сільських готелів та навчання фахівців, що сприяє розвитку сільських територій і підвищенню якості туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биркович В.І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. *Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний щоквартальний збірник*. 2014. №1 (6). С.138-144.
2. Бойко В. О. Екологічний туризм як складова зеленої економіки. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8773> (дата звернення: 15.02.2022). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.4.73
3. Булах Т.М. Сільський туризм як перспективний напрям для соціально-економічного розвитку села. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. № 11. С. 143-149.
4. Герасимів З. М., Замора О. І. Проблеми і перспективи розвитку туристичної галузі в тернопільській області. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7333>
5. Горішевський П., Васильєв В., Зінько Ю. Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003. 148с
6. Гребенюк Г.М., Полішко Т.В., Кандел Б.К. Впровадження інноваційних технологій в розвиток сучасного туризму. Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м.Запоріжжя, 25 лист. 2022 р. / Нац. ун-т Запорізька політехніка. Запоріжжя, 2022. С.111- 114
7. Гукалова І. В. Демографічні та соціальні чинники розвитку сільської місцевості в Україні: тенденції змін. *Український географічний журнал*. 2023. № 2. С. 35–47. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2023.02.035>
8. Давню страву, яку готують на Тернопільщині, пропонують внести до переліку об'єктів нематеріальної культурної спадщини. URL: <https://suspilne.media/ternopil/813711-davnu-stravu-aku-gotuut-na-ternopilsini-proponuut-vnesti-do-pereliku-obektiv-nematerialnoi-kulturnoi-spadsini/>

9. Департамент культури та туризму Тернопільської обласної військової адміністрації. URL: <https://culture.te.gov.ua/diyalnist>
10. Директорка департаменту культури та туризму Тернопільської ОВА Світлана Байталюк: «Тернопільщину бачимо як своєрідний туристський хаб». *Газета Кабінету Міністрів України «Урядовий кур'єр»*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/direktorka-departamentu-kulturi-ta-turizmu-ternopi/>
11. Дудзяк О. А. Сільський туризм один з видів диверсифікації аграрного бізнесу і розвитку сільських територій. Сучасний рух науки : тези доп. V міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції, м. Дніпро, 7-8 лют. 2019 р. Дніпро, 2019. С. 233–236
12. Зелений туризм – перспективний напрямок бізнесу в Україні. URL: <https://www.dominuslegal.com/zeleniy-turizm-perspektivniy-napryamok-biznesuv-ukrayini/>
13. Імплементация европейских засад сільського розвитку в Україні: монографія / за ред. О. М. Бородіної; НАН України, ДУ Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. Київ, 2018. 299 с.
14. Інвестиційний паспорт Тернопільської області. URL: <https://uamap.org.ua/storage/Інвестпаспорти/Investytsijnyj-pasport-Ternopilskoyi-oblasti-2017.pdf>
15. Інтеративна туристична карта Тернопільської області. URL: <http://map.ternopil.ua>
16. Калачевська Л. І. Інфраструктурне забезпечення розвитку сільських територій: світові та національні тенденції. *Економіка та суспільство*. 2018. № 16. С. 137–141. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/21.pdf
17. Камушков О. С. Розвиток зеленого туризму як ланки туристичної сфери України. *Держава та регіони. Серія: Економіка і підприємництво*. 2015. №5. С. 78–83
18. Кляп М.П., Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму : навчальний

посібник. Київ : Знання. 2011. 334 с.

19. Кожухівська Р.Б., Саковська О.М., Лементовська В.А. Сільський (зелений) туризм як інноваційна форма підприємницької діяльності на 277 Черкащині: маркетинговий аспект. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Сер.: «Економічні науки». 2023. № 1 (69). С. 115-122. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-1>

20. Кодекс стандартів організації України. ГО «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні». «Українська гостинна садиба» від 10 січня 2024 року. URL: <https://greentour.com.ua/polozhennya-pro-vikoristannyalogotipu-ta-sertifikativ-kategorizaciyi-sadib/>

21. Косенко В.М. Трансформація організаційної структури функціонування сільського зеленого туризму. Відпочинок в сільській місцевості в Україні в ХНІ столітті: проблеми та перспективи: матеріали конференції. Переяслав-Хмельницький, 2000. С.30-32.

22. Кузь Т., Малюта Л., Островська Г., Нагорняк Г. Підходи стратегічного управління у контексті забезпечення розвитку туристичної індустрії. *Галицький економічний вісник*. 2021. Том 71. № 4. С. 85-91. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2021.04.085

23. Логоша Р.В., Пронько Л.М. Маркетинг-менеджмент у системі управління аграрних підприємств. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2022. № 3 (61). С. 77-91. DOI: 10.37128/2411-4413-2022-3-5

24. Логоша Р.В., Кричковський В.Ю., Белкін І.В. Маркетингові стратегії розвитку підприємств овочепродуктового підкомплесу. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-10>

25. Лотиш О.Я., Заклекта О.І. Діловий туризм Тернопільщини: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. *Східна Європа: економіка бізнес та управління*. 2019. № 6(23). С. 472-479. URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/index.php/vipusk-23-2019>

26. Лукомська О.І. Сільський «зелений» туризм як інноваційний напрям диверсифікації агробізнесу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2016. № 1(29). С. 13–17.
27. Мережа природно-заповідного фонду. Управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації. URL: <http://www.ecoternopil.gov.ua>
28. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. URL: <https://mcsc.gov.ua>
29. Про включення до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України МКІП; Наказ, Рекомендації від 24.10.2022 № 398. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0398921-22#Text>
30. Павлюк С. І. Перспективи розвитку зеленого туризму для регіонального туристичного ринку. *Modern Economics*. 2021. № 26. 121-128. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V26\(2021\)-18](https://doi.org/10.31521/modecon.V26(2021)-18)
31. Пітюлич М.М., Михайлюк І.І. Особливості функціонування сільського туризму в Україні та досвід європейських країн. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2011. Спецвипуск 33. Частина 3. С. 154-158.
32. Покальчук М. Ю. До питання про забезпечення інноваційного розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Актуальні правові проблеми інноваційного розвитку агросфери: збірник матеріалів наук.-практ. конф., м. Харків, 20 лист. 2020 р. Харків, 2020. С. 224-227.
33. Про особисте селянське господарство: Закону України від 15.05.2003 р. №742-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №29. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text> 94
34. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. №325/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. №31. Ст. 242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
35. Про сільський та сільський зелений туризм: проєкт Закону

України від 04.03.2021 р. №5206. URL:
<https://ips.ligazakon.net/document/JI04552A?an=3>

36. Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. Сільський туризм: навчальний посібник. К.: Знання, 2006. 271 с. <https://studfile.net/preview/5265679/>

37. Самсонова В.В., Кудінова І.П. Теоретичні засади визначення рекреаційно-туристичного потенціалу сільських територій. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2022. № 28. С. 99-109.

38. Спілка сільського зеленого туризму України. URL: <https://www.greentour.com.ua/region/ternopilska>

39. Талавирич М., Косач І. Сучасні аспекти розвитку інфраструктури сільських територій. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. № 2. С. 85–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppcu_2022_2_10

40. Український центр культурних досліджень. URL: <https://uccs.org.ua/arkhiv-novyn/obriad-zasivannia-z-konem/>

41. Федорченко В.К., Костюкова О.М., Дьорова Т.К., Олексійко М.М. Історія екскурсійної діяльності в Україні: навч. посібник. К.: Кондор, 2007. 166 с.

42. Щербак С.Д. Розвиток сільського зеленого та екологічного туризму на Українському Поліссі. *Туризм сільський зелений*. 2007. № 4. С. 30–34.

43. Що таке етнічний туризм. URL: https://ozi.pp.ua/etnoturizm_14155/

44. Якимчук А., Попадинець Н., Валюх А., Скрипко Т., Левков К. Сільський «зелений» туризм як каталізатор розвитку місцевої економіки в процесі децентралізації влади. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2021. Vol. 7, No. 1, Pp. 232-259.

45. EuroGites. Європейська федерація сільського зеленого туризму. URL: <http://www.eurogites.org>

46. Lohosha R., Mykhalchyshyna L., Prylutskyi A., Kubai O. Institutionalization of the agrarian market in Ukraine and European economic community: genesis, evaluation and analysis. *Independent Journal of Management*

& *Production*. 2020. № 8. Vol 11. P. 727–750. DOI: <https://doi.org/10.14807/ijmp.v11i8.1232>

47. Lohosha R. Mechanisms of strategic management of marketing activities of agribusiness entities under martial law. In : Peculiarities of marketing activities of agrarian enterprises in the conditions of martial law : monograph. Boston, USA : Primedia eLaunch, 2023. P. 7–29. DOI: 10.46299/979-8-88992-685-6.1

48. Räumliche Gerechtigkeit. Nachrichten der ARL, 01-02, 2020, 50. Jahrgang, 112 S. URL: <https://shop.arl-net.de/media/direct/pdf/nachrichten/2020-1-2/nachrichten-2020-1-2.pdf>

49. Reinforcing rural tourism resilience. Policy insights. June 2023 https://eu-capnetwork.ec.europa.eu/sites/default/files/publications/2023-06/EUCAPNetwork_PolicyInsights_ReinforcingRuralTourismResilience_230620.pdf

50. Rural tourism. European Parliamentary Research Service. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751464/EPRS_BRI\(2023\)751464_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751464/EPRS_BRI(2023)751464_EN.pdf)

ДОДАТКИ

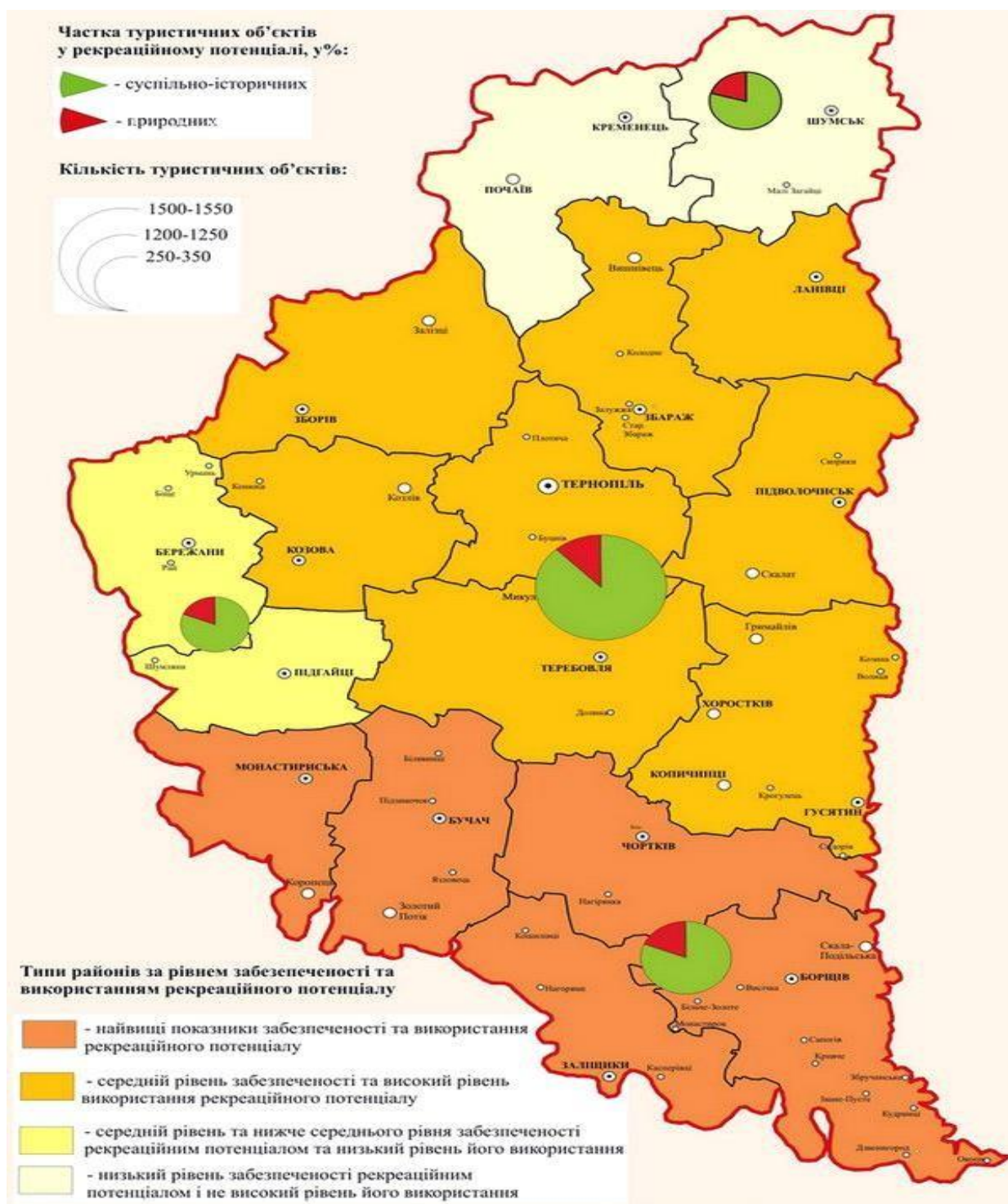
Додаток А

Дефініції категорії «сільський зелений туризм»

Автор, джерело	Визначення
М.Рутинський, Ю.Зінько [36]	відпочинок у сільській місцевості характеризується тим, що, по-перше, відпочивальники ведуть сільський спосіб життя і знайомляться з місцевими звичаями; по-друге – це надання господарями туристу-відпочивальнику (споживачу) якісної послуги, яка повинна повністю відповідати його платоспроможному попиту
О. Камушков [17]	вид проведення вільного часу у формі стаціонарного, з можливістю недалеких виїздів чи походів, відпочинку в сільській місцевості
П. Горішевський, В. Васильєв, Ю. Зінько [5]	відпочинковий вид туризму, сконцентрований на сільських територіях, який передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, аграрних і народних музеїв, центрів з обслуговування туристів з екскурсородами
В.Федорченко, О.Костюкова, Т.Дьорова, М.Олексійко [40]	вид туризму, який дає можливість міським мешканцям активно відпочивати в приватних сільських господарствах, а сільським господарям поліпшити своє фінансове становище
О. Лукомська [34]	Вид проведення вільного часу у формі стаціонарного, з можливістю недалеких виїздів чи походів, відпочинку в сільській місцевості
С. Щербак [42]	Вид туризму, що передбачає розміщення туристів у сільській садибі для відпочинку та отримання ними відповідних послуг (традиційних основних: проживання (екологічне, культурне, історичне розташування), харчування (екологічно чисті продукти, дегустація місцевих (домашніх) страв), розваг (участь у фестивалях, ярмарках, організації традиційних свят); традиційних додаткових: робота на фермі, городі, у саду, на господарському дворі, сіновалі, рибалка, полювання; специфічних: догляд за домашніми тваринами, катання на конях, човнах, навчання народним ремеслам тощо)
Т. Булах [3]	вид туризму, що передбачає ознайомлення з місцевим побутом в агрооселях, вивчення традицій проведення народних свят, фольклорної творчості, організації подорожей вихідного дня
В. Биркович [1]	специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості, а також культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону
М.Кляп, Ф.Шандор [18]	Специфічна форма відпочинку на селі, де суб'єктами надання туристичних послуг є не професіонали, а мешканці села – власники особистих, підсобних та фермерських господарств, які спираються на наявні місцеві ресурси, а також сфера, що сприяє заохоченню сільського населення до розвитку приватної ініціативи, до забезпечення самозайнятості й підвищення рівня та якості життя на селі

Джерело: систематизовано автором

Рекреаційне районування Тернопільської області

Джерело: [27]